

Epigrafia romana e Istituzioni [Storia romana ed Epigrafia latina]

Suet., Vesp. 8

Deformis urbs veteribus incendiis ac ruinis erat; vacuas areas occupare et aedificare, si possessores cessarent, cuicumque permisit. Ipse restitutionem Capitolii adgressus, ruderibus purgandis manus primus admovit ac suo collo quaedam extulit; aerearumque tabularum tria milia, quae simul conflagraverant, restituenda suscepit undique investigatis exemplaribus: instrumentum imperii pulcherrimum ac vetustissimum, quo continebantur paene ab exordio urbis senatus consulta, plebiscita de societate et foedere ac privilegio cuicumque concessis.

Essendo l'Urbe deturpata dalle rovine e dagli antichi incendi, consentì che chiunque potesse costruire nelle aree vuote, qualora i proprietari non lo avessero fatto. Quando iniziò la ricostruzione del Campidoglio, diede egli stesso per primo una mano a rimuovere le macerie e a trasportarle, caricandosele personalmente in spalla. In questa occasione fece rifare tremila tavole di bronzo che erano andate completamente distrutte nell'incendio, dopo averne fatte ricercare ovunque le copie; ed erano la più bella e la più antica raccolta di documenti dell'impero, coi senatoconsulti fin quasi dalla fondazione della città e i plebisciti con cui erano stati concessi tutti i privilegi, i trattati e le alleanze.

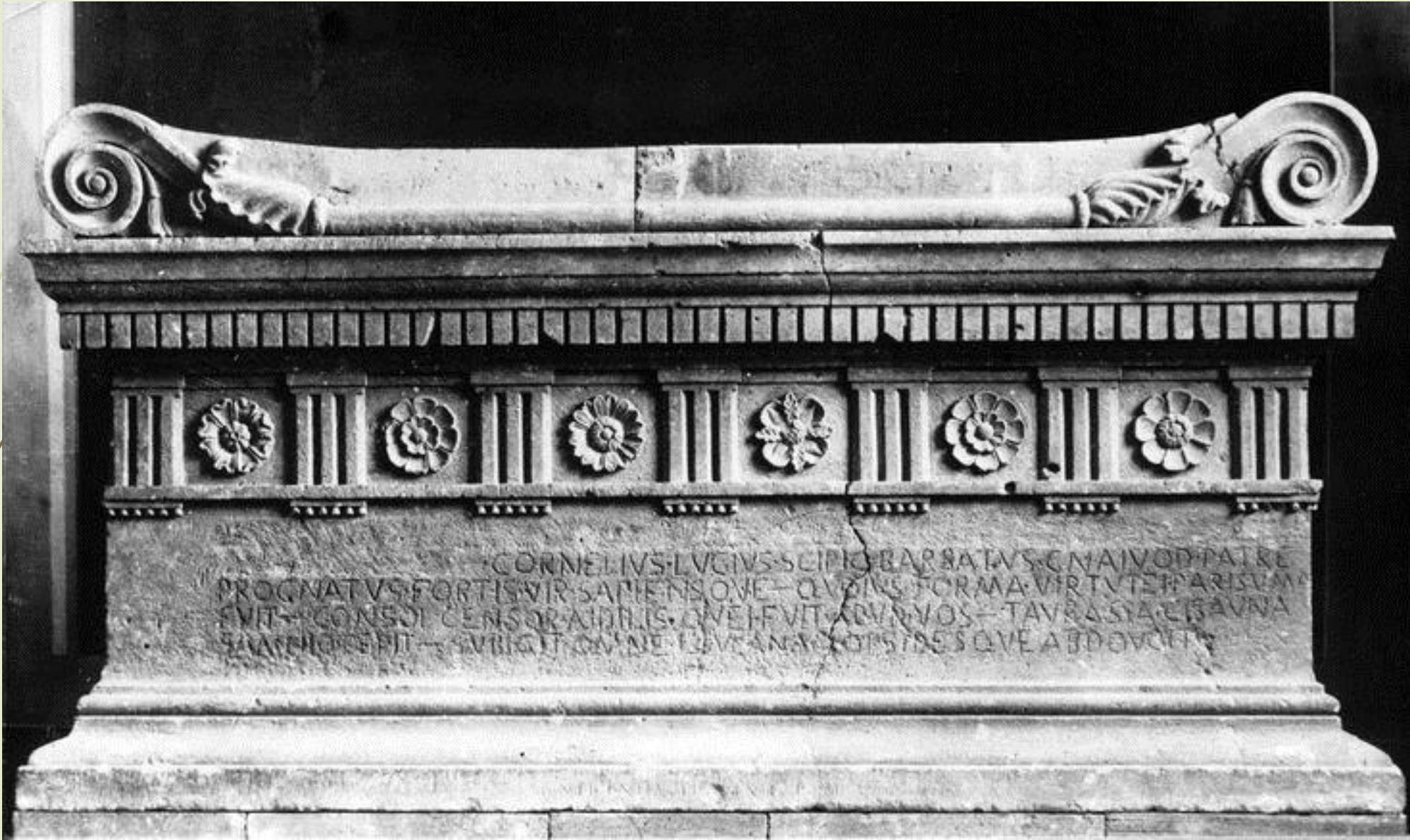
Petron. 58, 7

*Non didici geometrias, critica et alogias menias, sed
lapidarias litteras scio, partes centum dico ad aes, ad pondus,
ad nummum*

Suet., Cal. 41

*Eius modi vectigalibus indictis neque propositis, cum per
ignorantiam scripturae multa commissa fierent, tandem
flagitante populo proposuit quidem legem, sed et minutissimis
litteris et angustissimo loco, uti ne cui describere liceret.*

CIL VI, 1284=EDR037299

AE 1939, 141

ARCA CLARA IXTA
PONA CUSA ISTR
PONA DOMA LIBA
DIA DATA EXUX

CIL IV, 7579+7580

CIL V, 4923=EDR091148

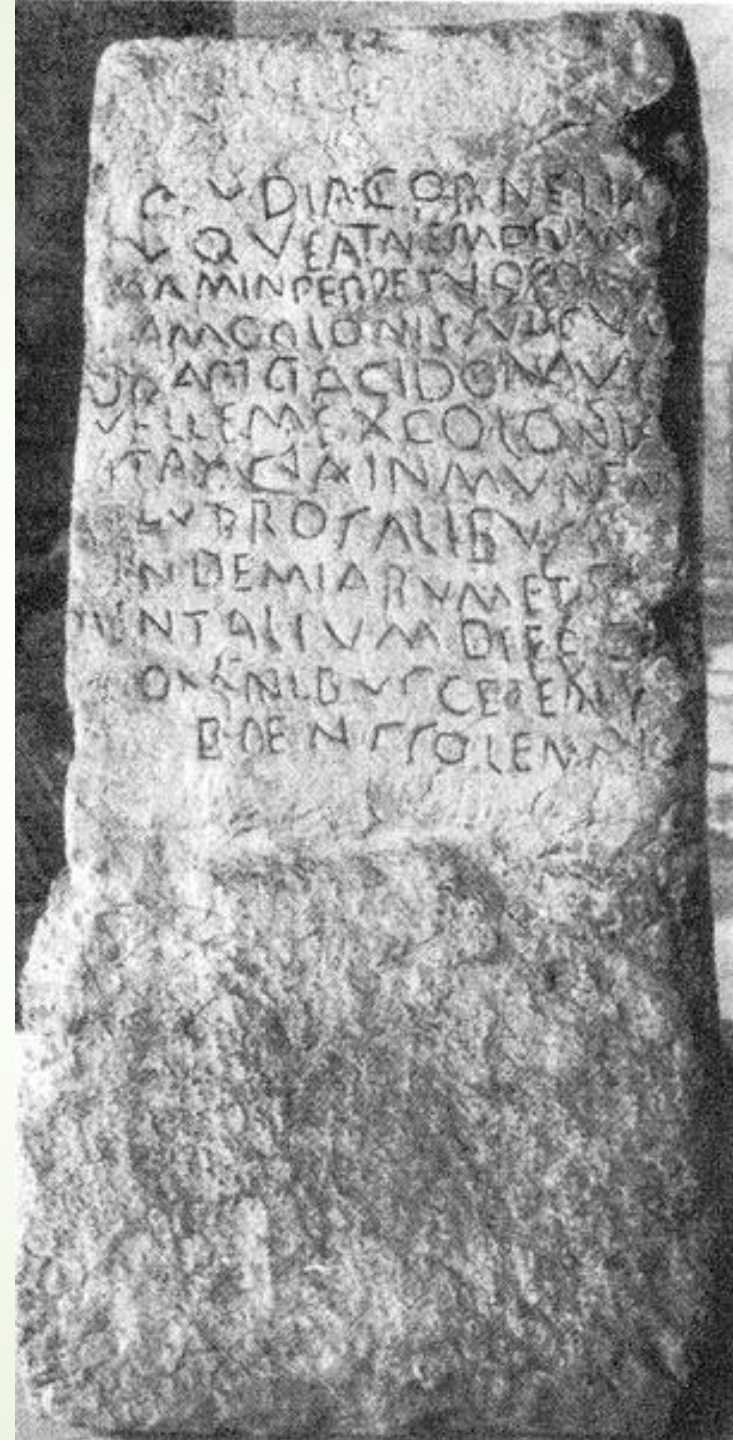

CIL V, 5832=EDR124149

Inscr.It. X, 5, 817=AE 2001, 1067=EDR090817

CIL V, 7450=EDR010479

CIL V, 5471=EDR010348

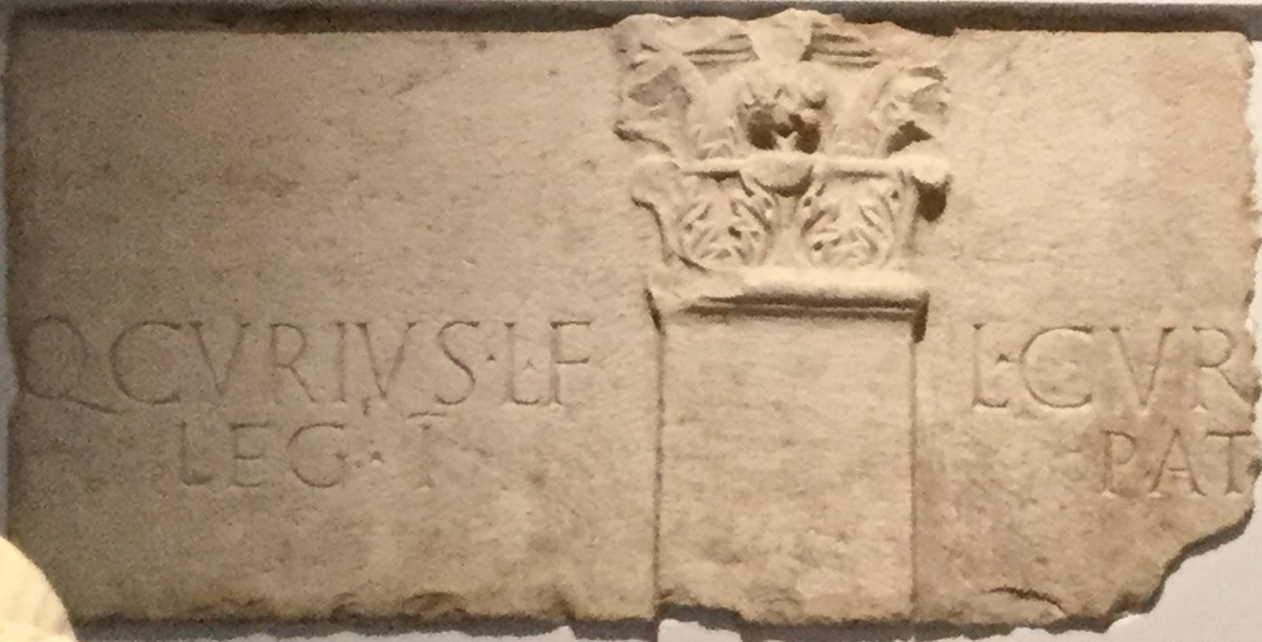

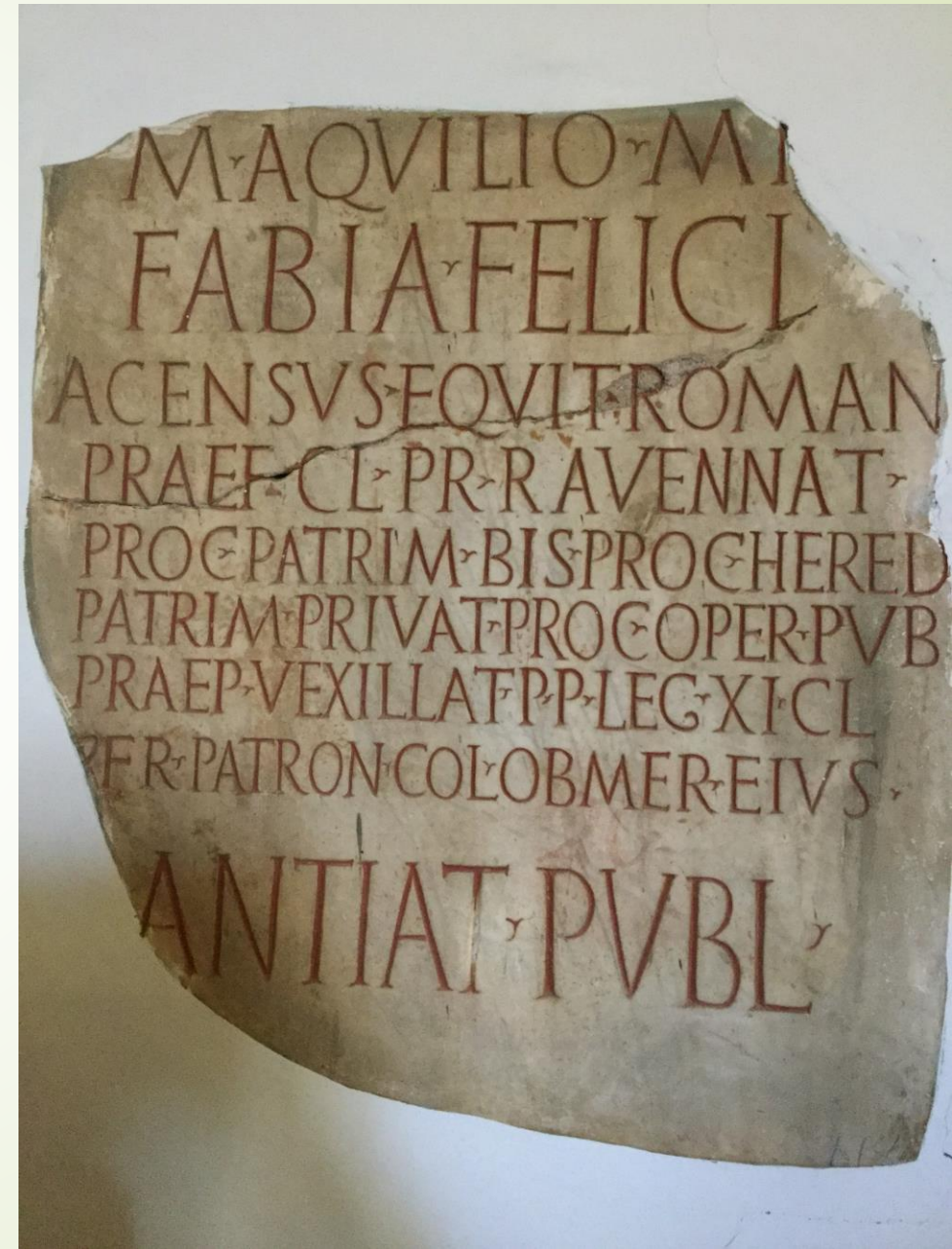

CIL V, 6887=HD065710

AE 1969/70, 158=EDR075018

AE 2008, 416=EDR104613

AE 1991, 158=EDR000067

LXXXI

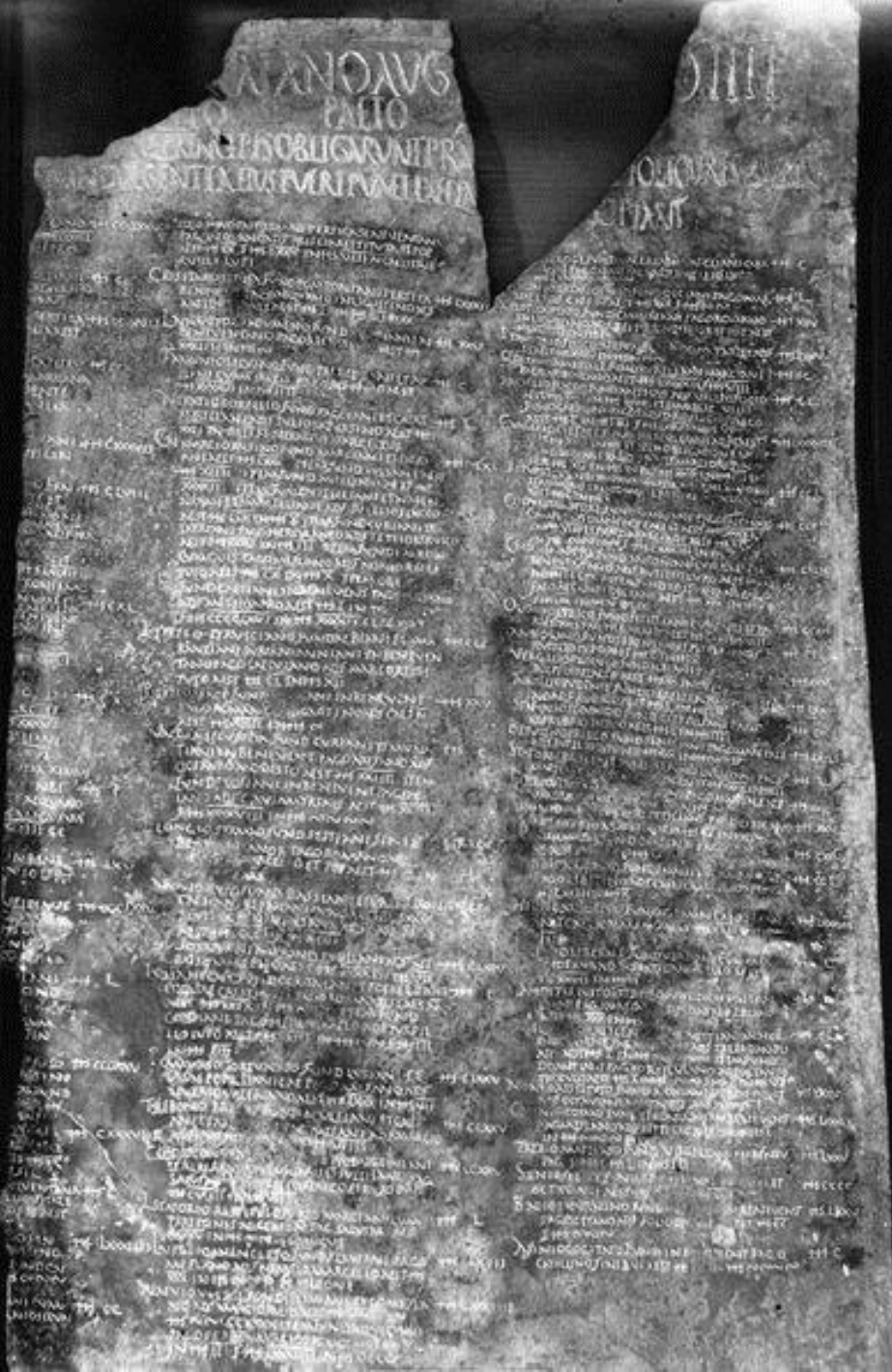
IMPCAESAR
DIVINERVAEF
NERVATRAIANVS
AVGGERM DACIC
PONTMAXTRPOT
XIIIIMPVI COSV
P P

VIAMABENEVENTO
BRVNDISIVMPECVN
SVA FECIT

CIL IX, 6022=EDR017208

AE 2012, 1960

CIL IX, 1455=EDR144345

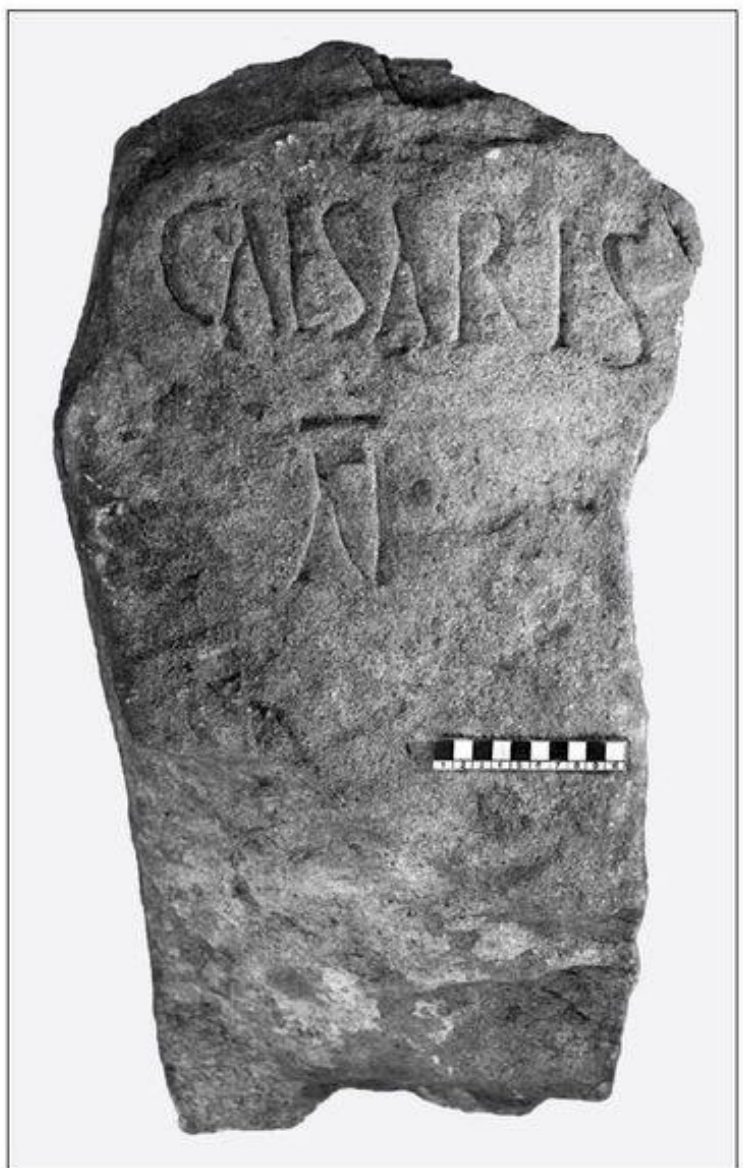

CIL IX, 3513=EDR167161

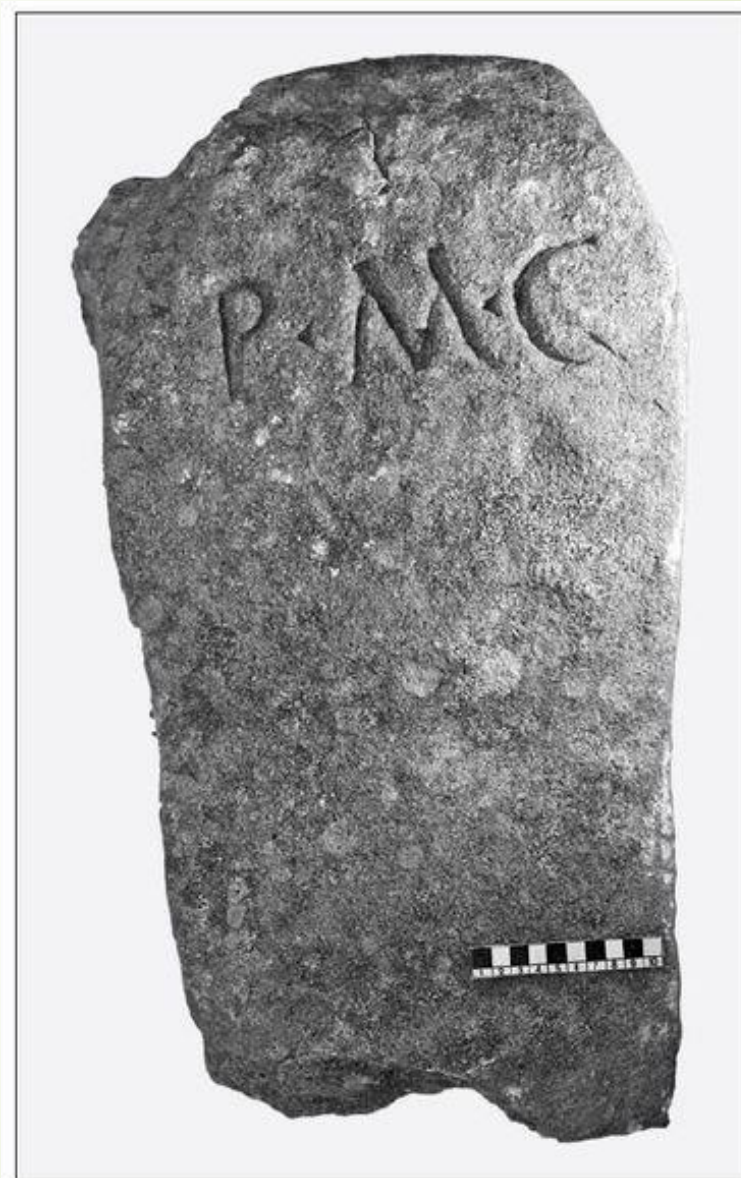
LAIENVS L F O B A F B A T I V S S E N T I A E I D E M D E D I C A P
IOVIS LIBERII VRONE AD III DVSO VINGTILE ISIPISO A GABINIO COS MENSE HVSA RE
COMVLATEIS OI LEIS I GIBVSILLEIS REGIONIBVSVT I E XTREMAE VNDAE OVAEL APIDE
FACTA HOVS OVE A DIS ERGO VTI OVE AD LA MAID ESCALAS OVE LA PIDE ITM VLEDO
COLVNAI STANT CITR A SCALAS ADAIDEM VLSVS STIPITES OVE A DIS IMA STABVLA
MENTA OVE VTI I ANCI RES ARCIRE TIGERE DE VHEREDENICRE MANDARE FERRO OVE
PROMOVERERII FERRIAS OVE LSTOSEI OVO DADE A MAEDE MDONVM DAIVM DONAM ADICANNA
OVE ERIT VTI ICLATOITIVENVM DARE VBI VLE NVM DAIVM ERIT ID PROEANNALSTOVENDITIO
LOCATIO AEDII LSTO OVE M OVOM OVI VVICVSTVRIENS IICERNO OVDSEI NIVNEA MREI
SINE SCELLERE SINE PIACVLO ALIS NEPOTES IO OVAE PE OVNIARICEPTAERTIEA PE OVNIAMERE
CONDVCLERE CARE DARE OVO ID TEMPIVM MELIVSHONESTIVS SEIT LICETO OVAE PE OVNIAMDE S
RES DATA ERIT PROIANA ESTO OVO DD MANONERIT FACTVM OVO DEMPTVM ERIT IRE VARGENO
EA PE OVNIAM OVAE PE OVNIAM ADID TEA PLVM DATA ERIT OVO DEMPTVM ERIT IRE VARGENO
LEX ESTO OVA SEI SEI DEDICANNA SEI OVI HEIC SACRVMSVRVPVERITAFIHSAMITATIO ESTO
QVANTVOLT ID OVI VVICVSTVRIENS ARS MILITARES SEI APS OVI REVOIEN SIVE CONDEMNARE
LICETO SEI OVI AD IVCIT I MPTVARI MDE IVINAAT CERITHOVLIBIROV IOVIS GENIO PELLIS
CORIATA NEI SVNO

AE 2017, 472=EDR075018

3. - Il cippo del Monte Ramaceto: lato (a).

4. - Il cippo del Monte Ramaceto: lato (b).

AE 1973, 222

Marangio 2010, pp. 470-471 (in AE 2010, 32)

Edizioni e aggiornamenti

CORPVS
INSCRIPTIONVM LATINARVM

CONSILIO ET AVCTORITATE

ACADEMIAE LITTERARVM REGIAE
BORVSSICAE

EDITVM

VOLV MEN NONVM

HEROLINI APVD GEORGIVM REIMERVM

MDCCLXXXIII

240 [= 158*] Tarenti in hortis marchionis Romanelli iuxta coenobium
Minimorum POLL. COM.

D · M
C R V S I S · T I
T I N I O R V M
V I X I T · A V N
5 L X · H · S · E
P A R D A L A S
K A N I N I
P R O C L I · N ·
V · A · X · H · S · E
10 M · K A N I N I
V S · E V H E T H E
S · C O I V G
B · M · F

Mur. ms. 18, 224, ed.
1335. 6 a Como et ms.
18, 224, ed. 1456, 20
a Pollidoro.

Ad Pollidorum quam-
quam redit utrumque ex-
emplum, nihilominus haec
genuina videtur esse. —
4 LX Com., LV Poll. —
H·S·F Poll. — 6 PARDA-
TAS Poll. — 8 fin. N om.
Poll. — 9 H·S·F Poll.

241 [= 584] Tarenti.

D · M · S
F E S T V S
V I X · A · L V
L V P V L A
C O I · B · M · F

Io. Iuvenis p. 24 (inde
Grut. 782, 14).

COI·B·M·F Iuv. — Ver-
suum distributio incerta.

242 [= 583] extra Tarentum in S. Petro soricum PAGLIA. Tarenti in
eccl. S. Mariae Constantinopolitanae extra muros PACICH.

C · I V L I O
A M B R O S I O
D · L V C R E T I V S
I V S T V S
5 F I L I V S

Duo exempla extant Pagliae cod. Vat. 5244 p. 618 et Io. Iuvenis p. 24.
Ex Iuvene Grut. 730, 12 neque aliunde Pacichelli p. 364 (inde Mur.
1261, 3 a Tafurio), quamquam locum Pacichellius adscripsit de visu.
Vv. non diviserunt Iuv. Pac. — 3 om. Pac.

247 [= 586] Tarenti.

MEMMIA · SECVNDINA
V · A · XXVIII
H · S · E
MEMMIVS · SAENANIVS
5 C O N I V G · B · M · F

Io. Iuvenis p. 24 (inde Grut. 808, 4).
Versuum divisio incerta.

248 Tarenti in S. Georgii MARC.; extra oppidum in S. Mariae Con-
stantinopolitanae MARC.

D · M · S
M E S S I A · R O D A
V · A N · X X X X
H · S · E
5 C O R · F O R
T V N A T Y S
C O N · B · M · F

Marcellianus A. 79. 1. f. 68' (inde
Bongianelli cod. Vat. 5237 f. 255');
Marciano *terra d' Otranto* ms. f. 519
in schedula adiecta.
2 'sine h sta' Maruc. — 6. 7
quae non habet Marc. dedi inclinatis.

249 [= 161*] Taranto nella chiesa di S. Maria Lauretana sotto l' altare
MARC. iisdemque verbis POLL.

TITIAE · P · F · APVLAE
V A L E R I · I T A L I
P I S S I M A E · F I L I A E
P A R E N T E S

Marciano *terra d' Otranto* ms. f. 519 in schedula adiecta; Mur. ms.
18, 224 a Pollidoro, ed. 1221, 7 a Tafurio et Pollidoro.

1 TITITIAE Mur. (ms.). — APVLAE Taf. — 3 PISSIMAE Mur. (ms.
et ed.).

250 [= 588] Tarenti nella base d' una cappella sotterranea dell' arci-
vescovado MARC.; in columna sub confessionario in eccl. archiepisco-
pali PACICH.

DIIS · MANIBVS
S A C R

2017

L'ANNÉE ÉPIGRAPHIQUE

PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE

puf

REGIO II

Études et inscriptions site par site

254) Brindisi (*Brundisium*). Nouvelle restitution.

A. WEISS, *ZPE*, 204, 2017, p. 239-240. G. NERVAGNA, *NSA*, 1892, p. 353, n° ee.

[---] A[--- | ---] pub[licae mu]ni[cipum B[rundisino]ru]m ser[uae].
Vix[it] [a[nn-] --- | ---] optima[m] m[at]ri[?].

La défunte est une esclave publique du municipe de *Brundisium*. Il s'agirait de la onzième attestation d'une *serua publica* d'une cité de l'empire. L. 5 : l'a. restitu[m] m[at]ri en se fondant sur le parallèle fourni par *CIL*, IX, 819.

255-256) Tarente (*Tarentum*). Deux stèles conservées dans les réserves de la Surintendance au couvent S. Antonio.

A. DELL'AGLIO, *Archeologia Veneta*, 40, 2017 (= *Studi di Archeologia in ricordo di Bianca Maria Scarfi*), p. 45-75.

255) = *EDR*, 131154. P. 59, VI.38 ; photo. En 1901, Piazza d'Armi. Fragment d'une stèle en calcarénite ornée d'une tête masculine : 50 × 58 × 35 cm. Inscription sous le portrait.

Hermeros u[ixit] a[nnis] XXXIII.

Date : 20 a. C. - 30 p. C.

256) P. 59, V.40 ; photo. Date et lieu de la découverte inconnus. Stèle en calcarénite ornée d'une tête féminine : 65 × 43 × 22 cm. Inscription sous le portrait.

Gennia C. I. Vrbana.

Date : 1re moitié du 1er p. C.

SVPPLEMENTA ITALICA

Nuova serie

31

A - RACCOLTE CHE SI AGGIORNANO

CIL, V (1877), pp. 68*-69*, nrr. 725*-729*; pp. 755-762, nrr. 6821-6862; pp. 765-766, nrr. 6896-6899; p. 952, nr. 8074; p. 978, nrr. 8110, 399, 400, 403, 405; p. 1089, nr. 8945. Pais, Suppl. Ital. (1884), pp. 119-121, nrr. 907-925. I.It., XI, 1 (Augusta Praetoria), ed. P. Barocelli, Roma 1932, pp. 1-26, nrr. 1-47; pp. 39-52, nrr. 106-120; 123; 124; 144; 146; pp. 53-59, nrr. 1*-5*. ICI, XVII, coord. G. Mennella (Augusta Praetoria, ed. E. Besana), Bari 2016, pp. 3-25, nrr. 1-8.

B - BIBLIOGRAFIA ESSENZIALE [M.B.]

- Alpis Graia 2006 = Alpis Graia. Archéologie sans frontières au col du Petit-Saint-Bernard: seminario di chiusura (Aosta, 2-4 marzo 2006), Quart 2006.
- + Amabili 2008 = G. Amabili, Analisi preliminare dei bolli laterizi rinvenuti al colle del Gran San Bernardo, in Alpis Poenina, Grand Saint-Bernard. Une voie à travers l'Europe. Atti del seminario (Fort de Bard, 11-12 aprile 2008), Aosta 2008, pp. 355-367.
- + Amabili 2016 = G. Amabili, Bolli sulle tegole degli edifici romani del Piccolo e del Gran S. Bernardo, in Bulletin d'Études Préhistoriques et Archéologiques Alpines, 27, 2016, pp. 119-130.
- + Amabili c.s. = G. Amabili, I laterizi romani di Augusta Praetoria e del suo territorio. Le produzioni artigianali come contributo alla storia socio-economica della Cisalpina in età imperiale, Tesi di Dottorato, Università degli Studi di Torino, in corso di stampa.

C - AGGIUNTE E CORREZIONI ALLE NOTIZIE STORICHE FORNITE
NELLE RACCOLTE CHE SI AGGIORNANO [S.G.B.]

La storia della colonia di Augusta Praetoria è strettamente legata alle vicende del progressivo ingresso dei Romani nel territorio nord-occidentale della Penisola e allo scontro con l'etnia indigena dei Salassi, sulla cui origine e struttura sociale il dibattito è aperto (per la raccolta e il commento delle fonti antiche Bessone 1985, pp. 61-75; Gambari 1999; Cavallaro 2000). L'etimologia dell'etnico è controversa, ma sembra essere un termine esoenico, secondo alcuni studiosi collegato a idronimi (corsi d'acqua ma anche canali di lavaggio del materiale minerario, cfr. le diverse ipotesi in Gambari 1999; Rubat Borel 2005 e Rubat Borel 2009). All'epoca dell'incontro con i Romani, i Salassi occupavano

D - AGGIUNTE E CORREZIONI AI MONUMENTI EPIGRAFICI
COMPRESI NELLE RACCOLTE CHE SI AGGIORNANO [M.B.]

CIL, V

725*. I.It., XI, 1, nr. 4*. 726*. I.It., XI, 1, nr. 1*. 727*. I.It., XI, 1, nr. 2*.
728*-729*. I.It., XI, 1, nr. 5*. 6821. I.It., XI, 1, nr. 34. 6822. I.It., XI, 1, nr. 35.
6823. I.It., XI, 1, nr. 37. 6824. I.It., XI, 1, nr. 38a. 6825. I.It., XI, 1, nr. 38b.
6826. I.It., XI, 1, nr. 39. 6827. I.It., XI, 1, nr. 36. 6828. I.It., XI, 1, nr. 2.
6829. I.It., XI, 1, nr. 1. 6830. I.It., XI, 1, nr. 3. 6831. I.It., XI, 1, nr. 5.
6832. I.It., XI, 1, nr. 13. 6833. I.It., XI, 1, nr. 45. 6834. I.It., XI, 1, nr. 7.
6835. I.It., XI, 1, nr. 8. 6836. I.It., XI, 1, nr. 10. 6837. I.It., XI, 1, nr. 106.
6838. I.It., XI, 1, nr. 42. 6839. I.It., XI, 1, nr. 12. 6840. I.It., XI, 1, nr. 20a.
6841. I.It., XI, 1, nr. 20b. 6842. I.It.,

E - MONUMENTI EPIGRAFICI RIEDITI O NUOVI [S.G.B.]

1. Cippo a testa tonda di calcare travertinoso, mutilo della parte superiore, priva di cornice, le altre facce e il retro sono grezzi; 80 x 40 x 24-30; alt. lett. 4-4,5. - Fu rinvenuto ad Aosta nel 1954 in un sacello in regione Meyran, al vertice del conoide del torrente Buthier; si conserva nei magazzini della Soprintendenza della Valle d'Aosta (cod. lab. 03-432). - Autopsia 2013 e 2017. - Finocchi 1958, pp. 57-61; Mollo Mezzena 1981, pp. 163-164; Cavallaro - Walser 1988, pp. 50-51, nr. 16 con foto; HD019255 = EDR074203 (F. Feraudi, 03.02.1998).

Montanus

Lunae

*υ(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito),
s(oluto) υ(oto) l(aetus) s(um).*

Interpunzioni forse a virgola. 1 La S finale era probabilmente iscritta in modulo ridotto a filo del margine. - La venerazione alla Luna è attestata ad Augusta Praetoria dal tempietto scoperto in regione Meyran, al quale si riferisce l'altare; alla stessa divinità è dedicato un altare da Aime, Alpes Graies (AE 1991, 1184; B. Rémy, in Bulletin d'Études Préhistoriques et Archéologiques Alpines, 7-8, 1996/1997, pp. 31-36; B. Rémy, ILAlpes, I, 1998, p. 41, nr. 3); il culto è attestato anche in Gallia Narbonensis, in contesti prealpini: a Saint-Rémy-de-Provence (CIL, XII 997), a Vaison-la-Romaine (CIL, XII 1292-1294) e forse ad Apt (CIL, XII 5831; ILN, Apt, nr. 4). Il nome Montanus è noto ad Aosta anche al femminile (E, nr. 32) ed è abbastanza diffuso in contesti alpini e prealpini (ad es. CIL, V 7509, 7822, 7865-

Banche dati

<http://www.manfredclauss.de/>

DATENBANK-RECHERCHE
AUSGABE NACH CORPORA
SUCHTEXTE FEHLERHAFT
SCHREIBWEISEN/KEINE
AUFLÖSUNG
HAFTUNGSAUSSCHLUSS
IMPRESSUM

Herzlich willkommen!

Wir bitten um Zusendung von Inschriftenpublikationen und Bildern in elektronischer Form.

Bienvenido!

Les rogamos nos envíen publicaciones de inscripciones e imagenes a través de correo electrónico.

Benvenuto!

È gradito l'invio di pubblicazioni riguardanti iscrizioni e immagini in formato elettronico.

Soyez les bienvenus!

Veuillez bien nous envoyer des publications des inscriptions et des photos par internet.

Welcome!

We kindly ask to send us inscriptions or photos via internet.

ALTES ÄGYPTEN
ÄGYPTEN-KATALOG
ALEXANDRIA
KLEOPATRA
ALTES ISRAEL
EINFÜHRUNGEN
SPARTA
KAISER UND GOTT
KAISERBIOGRAPHIEN
KONSTANTIN
MITHRAS
CHRISTENTUM
ANDERE BÜCHER
PUBLIKATIONSLISTE
LEBENS LAUF

ricerca nel database
ricerca senza scioglimenti
ricerca di termini errata

ricerca per corpora
distribuzione geografica delle iscrizioni

È gradito l'invio di pubblicazioni
riguardanti iscrizioni e immagini
via e-mail

EDCS-ID:

pubblicazione:

provincia: *selezione*

località:

campo di ricerca 1:

e oppure e non

campo di ricerca 2:

datazione da: a:

materiale: *selezione*

commento:

iscrizione genere /
status personale: *selezione*

selezione

smistamento: pubblicazione provincia

inviare

- **Giornale EDCS**
Open Peer-Reviewed
Online Journal *Nuovo!*
- [indicazioni d'uso](#)
- [abbreviazioni](#)
- [registrati correzioni](#)

<http://www.edr-edr.it/default/index.php>

EAGLE ELECTRONIC ARCHIVE OF GREEK AND LATIN EPIGRAPHY

International Federation of Epigraphic Databases

under the patronage of

Association Internationale d'Épigraphie Grecque et Latine - AIEGL

digilab
in collaborazione con l'Università di Roma

Home

Presentazione

Struttura e
Organizzazione

Stato dei lavori

Ricerca

Guida alla
Consultazione

Guida per i
Collaboratori

Documenti

Italia, Sicilia
Sardinia
Epigraphicae

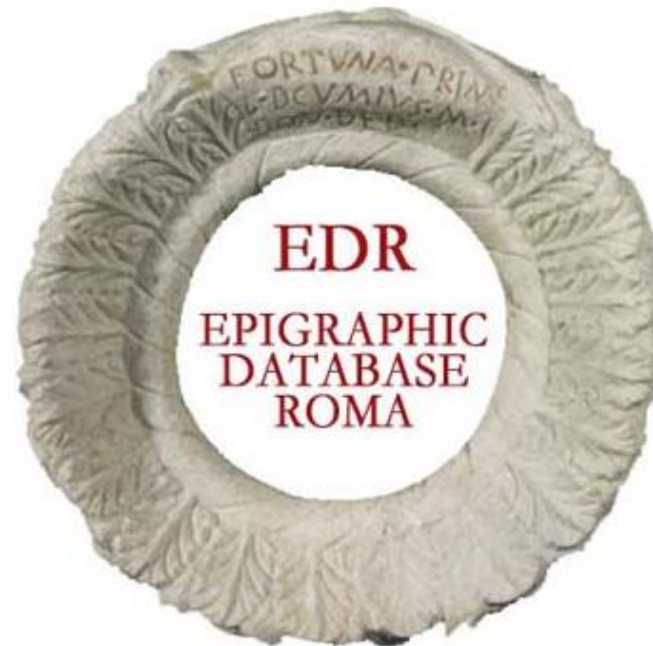
Link

Sponsor

EDR on demand

Sostieni EDR

Area riservata

EAGLE ELECTRONIC ARCHIVE OF GREEK AND LATIN EPIGRAPHY

International Federation of Epigraphic Databases

under the patronage of

Association Internationale d'Épigraphie Grecque et Latine - AIEGL

Home

Presentazione

Struttura e
Organizzazione

Stato dei lavori

Ricerca

Guida alla
Consultazione

Guida per i
Collaboratori

Documenti

Italia, Sicilia
Sardinia
Epigraphicae

Link

Sponsor

EDR on demand

Sostieni EDR

Area riservata

96700 epigrafi
62554 foto

News

Schedae numerus:

Regio antiqua:

Usare ctrl o Shift click per selezioni multiple

Urbs antiqua:

introdurre alcuni caratteri del nome e selezionare dalla lista, è possibile effettuare più scelte successivamente

Urbs nostrae aetatis:

introdurre alcuni caratteri del nome e selezionare dalla lista, è possibile effettuare più scelte successivamente

Editiones:

Textus:

Tastiera Greco

Tipo di ricerca:

https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/home?lang=en

EPIGRAPHIC DATABASE HEIDELBERG

Home

Project

Inscriptions

Photos

Bibliography

Data

Links

Simple Search

Advanced Search

Browse...

Epigraphic Text Database: Simple Search (Advanced Search)

HD no.

province / Italic region unknown
 provinces
 Italic regions
 Roma

modern country unknown
Albania
Algeria
Armenia

ancient find spot

modern find spot / find spot (village, street, etc.)

literature

year from to   extended

historic period

search strings in the inscription AND

case sensitive

Content

Search-examples

HD-Nr.:

Quick Search
Inscriptions-Db

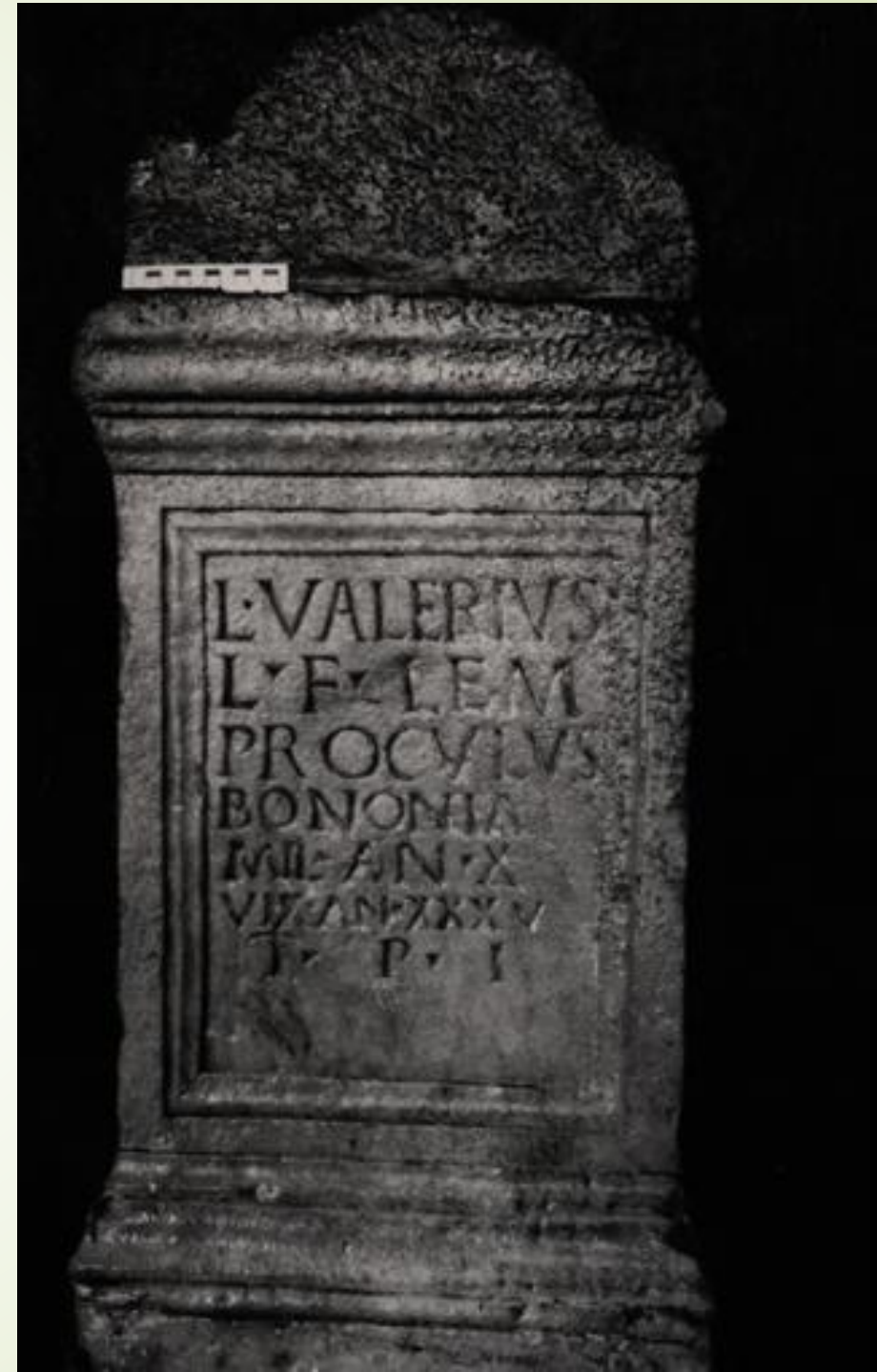
81787
Inscriptions

39553
Photos

L'individuazione istituzionale del soggetto

AE 1979, 88

L·VALERIVS
L·F·LEM
PR·OCVIVS
BONONIA
M·C·AN·X
V·C·AN·XXXV
T·P·I

AE 2015, 364

CIL XI, 528

Dis Mani(bus).

Valeriae

M(arci) f(iliae)

Septiminae,

M(arcus) Valerius M(arci) l(ibertus)

Herma pater

et Utilia M(arci) l(iberta)

Myrtale ma=

=ter, filiae

pientissimae

posuerunt (...)

Schiavi

Abascantus M(arci) Tulli s(ervus)

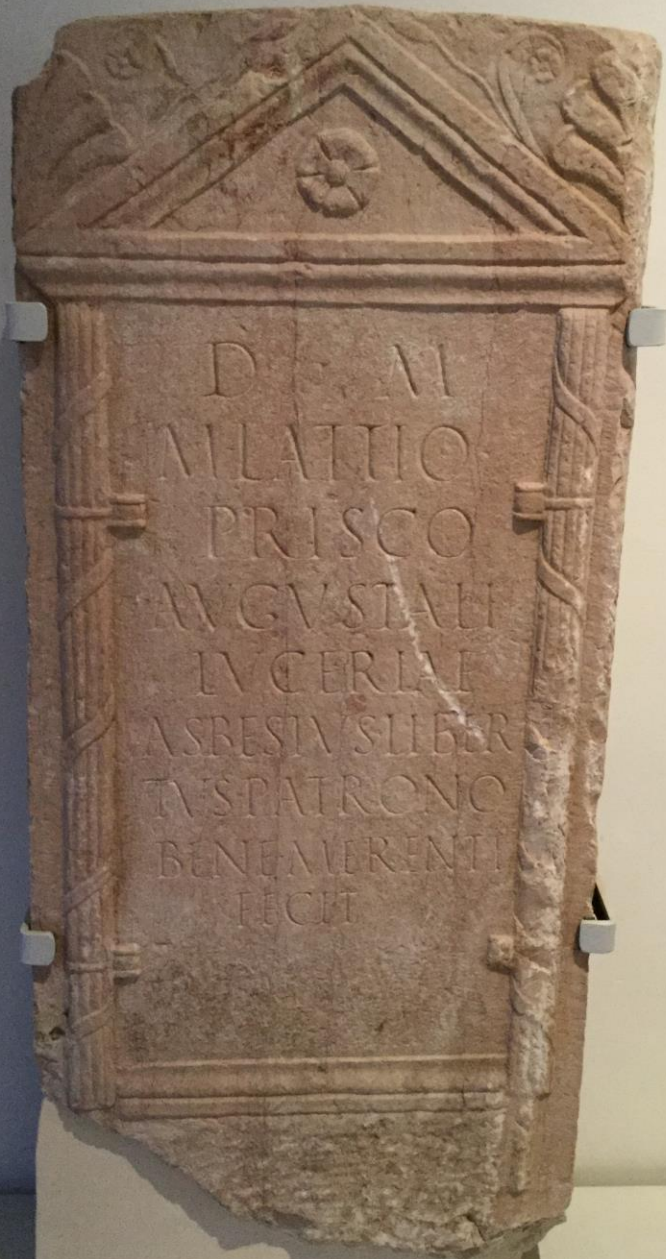
Nebris Tulli Ciceronis ser(va)

AE 1980, 278

AE 2005, 406

Liberti

AE 1983, 228

Schiavi e liberti imperiali
ERC I, 213=SupplIt 20, 179

Cod. Iust. 10, 40, 7

Idem (=Impp. Diocletianus et Maximianus) AA. et CC. Aurelio. Cives quidem origo manumissio adlectio adoptio, incolas vero, sicut et divus Hadrianus edicto suo manifestissime declaravit, domicilium facit. (1) Et in eodem loco singulos habere domicilium non ambigitur, ubi quis larem rerumque ac fortunarum suarum summam constituit, unde rursus non sit discessurus, si nihil avocet, unde cum profectus est perigrinari videtur, quo si rediit, peregrinari iam destitit.

Dig. 47, 10, 5, 2, Ulp. 56 *ad edictum*

Domum accipere debemus non proprietatem domus, sed domicilium. Quare sive in propria domu quis habitaverit sive in conducto vel gratis sive hospitio receptus, haec lex locum habebit.

Dig. 50, 1, 27, 1-2, Ulp. 2 *ad edictum*

Si quis negotia sua non in colonia, sed in municipio semper agit, in illo vendit emit contrahit, in eo foro balineo spectaculis utitur, ibi festos dies celebrat, omnibus denique municipii commodis, nullis coloniarum fruitur, ibi magis habere domicilium, quam ubi colendi causa deversatur. (2) Celsus libro primo digestorum tractat, si quis instructus sit duobus locis aequaliter neque hic quam illic minus frequenter commoretur: ubi domicilium habeat, ex destinatione animi esse accipiendum. Ego dubito, si utrobique destinato sit animo, an possit quis duobus locis domicilium habere. Et verum est habere, licet difficile est: quemadmodum difficile est sine domicilio esse quemquam. Puto autem et hoc procedere posse, si quis domicilio relicto naviget vel iter faciat, quaerens quo se conferat atque ubi constituat: nam hunc puto sine domicilio esse.

Cives e incolae

CIL 9, 730 = ELarino 6

Larino / Larinum

C(aio) Vibio C(ai) [f(ilio)] / Postumo / pr(aetori) proco(n)s(uli) / municipes et / incolae

CIL 02-05, 786 = HEp 1990, 00462 = AE 1990, 535 = AE 1993, 1012

Singilia Barba (Betica)

*M(arco) Hirrio / M(arci) f(ilio) Quir(ina) / Anniano / Ilvir(o) / cives et incolae mun(icipii) / liberi
Sing(iliensis) ex aere / conlato ob merita / d(onum) d(ederunt)*

CIL 8, 1641 (p 1523, 2707) = D 06818 = ILPBardo 00367 = AE 1991, 1685 = AE 2004, 1877

Sicca Veneria

*P(ublio) Licinio M(arci) f(ilio) Quir(ina) / Papiriano procur(atori) / Augg(ustorum) Imp(eratoris) Caes(aris)
M(arci) Aureli / Antonini Aug(usti) Germanici / Sarmatici maximi p(atri) p(atriciae) et / [di]vi Veri a
rationibus cui / splendissimus ordo Siccensium ob merita eius et cu[ram(?) ---] / [.]M et [---] / [---] / M[---]
]N[---] / [---] / [---] / [---]LEC[---] / [---]T[---] / [---]II[// Municipibus meis Cirthensibus / Siccensibus
carissimis mihi dare / volo HS MCCC(milia) vestrae fidei committo / municipes carissimi ut ex usuris / eius
summae quincuncibus quodan/nis alantur pueri CCC et puellae CC pueris / ab annis tribus ad annos XV et
accipiant / singuli pueri |(denarios) II s(emis) menstruos puellae / ab annis tribus ad annos XIII |(denarios)
II legi / autem debebunt municipes item in/colae dumtaxat incolae qui intra / continentia coloniae nostrae
ae/dificia morabuntur quos si vo/bis videbitur optimum erit per / Ilviros cuiusque anni legi cura/ri autem
oportet ut in locum ad/ulti vel demortui cuiusque sta/tim substituatur ut semper ple/nus numerus alatur*

Dig. 5, 1, 19, 2, Ulp. 60 *ad edictum*

Proinde et si merces vendidit certo loci vel disposuit vel comparavit: videtur, nisi alio loci ut defenderet convenit, ibidem se defendere. numquid dicimus eum, qui a mercatore quid comparavit advena, vel ei vendidit quem scit inde confestim profecturum, non oportet ibi bona possideri, sed domicilium sequi eius? at si quis ab eo qui tabernam vel officinam certo loci conductam habuit, in ea causa est ut illic conveniatur: quod magis habet rationem. nam ubi sic venit ut confestim discedat, quasi a viatore emptis, vel eo qui transvehebatur, vel eo qui paraplei, emit: durissimum est, quotquot locis quis navigans vel iter faciens delatus est, tot locis se defendi. at si quo constitit, non dico iure domicilii, sed tabernulam pergulam horreum armarium officinam conduxit ibique distraxit egit: defendere se eo loci debebit.

CIL 3, 860 (p 1380) = D 4082 = AE 2004, 1182 = AE 2008, 1164

Napoca

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / Taviano / pro salu(te) / Imp(eratoris) Anto/nini et M(arci) / Aureli Caes(aris) / Gal[at]ae con/sistentes / municipio / pos<u=I>erunt.

CIL 10, 1634=ILS 300

Imp(eratori) Caesari/ divi Nervae [f(ilio)]/ Nervae] Traian(o), /Optimo Aug(usto), Germ(anico),/Dacic(o), Parthic(o), pont(ifici)/max(imo), trib(unicia) potest(ate) XX̄, / imp(eratori) XIĪ, co(n)s(uli) VĪ, patri patr(iae),/cultores Iovis Heliopo/litani Berytenses qui/Puteolis consistunt.

CIL 3, 7061=ILS 217

Cyzicus

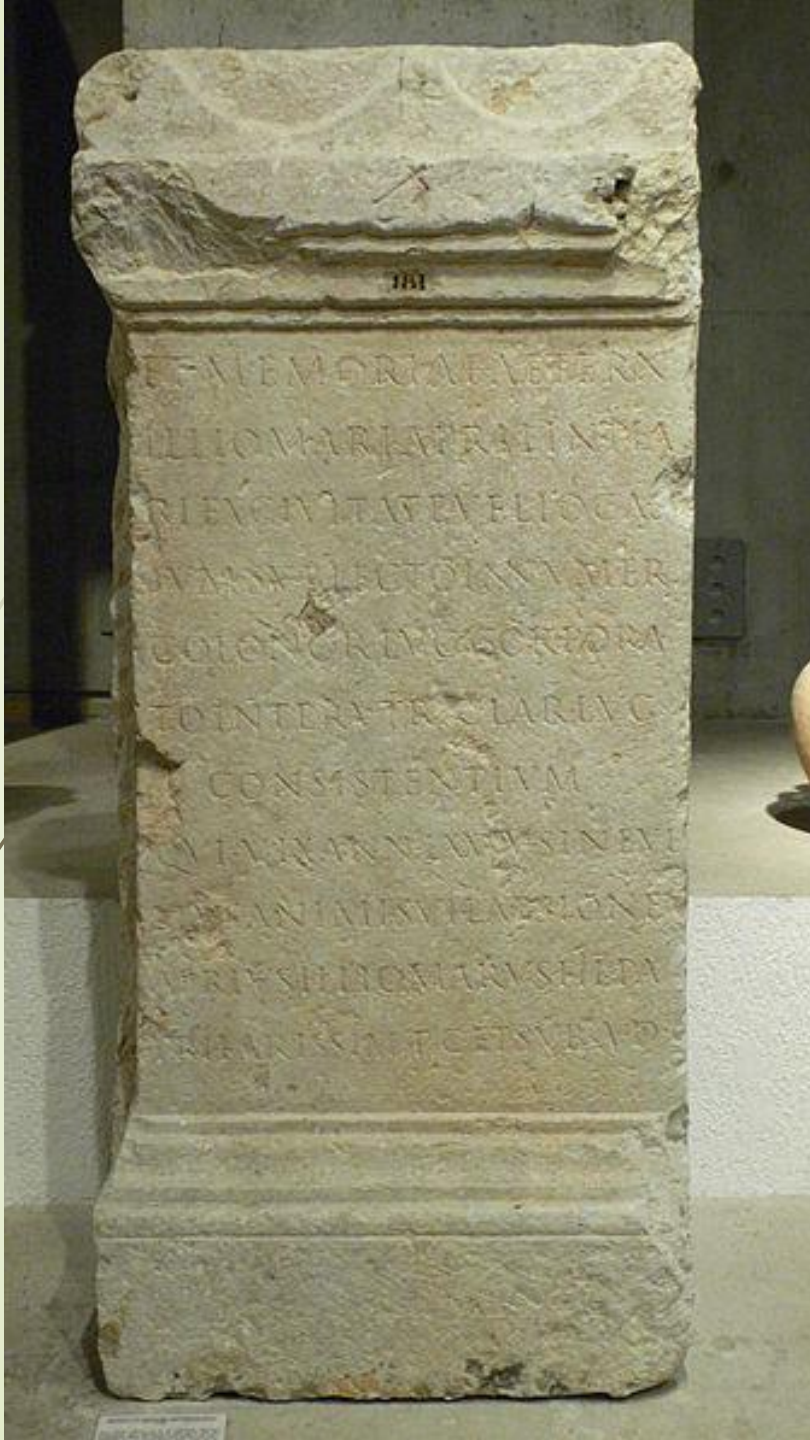
Divo Aug(usto) Caesari Ti(berio) Au[g(usto) divi Aug(usti) f(ilio)] / Imp(eratori) Ti(berio) Claudio Drusi f(ilio) [Caesari Aug(usto) Ger]/manico pont(ifici) max(imo) [tr(ibunicia) p(otestate) XI co(n)s(uli) imp(eratori) XXI] / p(atri) p(atriae) vind(ici) lib(ertatis) devi[ctori regum XI] / Britanniae ar[cum posuerunt] / c(ives) R(omani) qui Cyzici [consistunt] / et Cyzi[ceni] / curatore [---].

CIL 13, 1998=ILS 7035

Lugdunum

D(is) M(anibus) / et memoriae aetern(ae) / Illiomari Apri lintia/ri(i) ex civitate Veliocas/sium sublecto in numer(o) / colonor(um) Lug(udunensium) corpora/to inter utric(u)lar(ios) Lug(uduni) / consistentium(!) / qui vix(it) ann(os) LXXXV sine ullius(!) animi sui laesione / Aprius Illiomarus fil(ius) pa/tri karissim(o) p(onendum) c(uravit) et sub a(scia) d(edicavit).

CIL 13, 1998=ILS 7035

CIL V, 376=Inscr.It. X, 3, 71

Decuriones

colonis, incolis, peregrinis

lavandis gratis

de pecunia publica

dederunt.

Epigrafia romana e Istituzioni [Storia romana ed Epigrafia latina] Colonie e municipi

Livio 8.13.10-14

► [13, 10] *Priusquam comitiis in insequentem annum consules rogarent, Camillus de Latinis populis ad senatum rettulit atque ita disseruit: 'Patres conscripti, quod bello armisque in Latio agendum fuit, id iam deum benignitate ac virtute militum ad finem venit. Caesi ad Pedum Asturamque sunt exercitus hostium; oppida Latina omnia et Antium ex Volscis aut vi capta aut recepta in deditionem praesidiis tenentur vestris. Reliqua consultatio est, quoniam rebellando saepius nos sollicitant, quoniam modo perpetua pace quietos obtineamus. Di immortales ita vos potentes huius consilii fecerunt ut, sit Latium deinde an non sit, in vestra manu posuerint; itaque pacem vobis, quod ad Latinos attinet, parare in perpetuum vel saeviendo vel ignoscendo potestis. Uoltis crudeliter consulere in deditos victosque? licet delere omne Latium, vastas inde solitudines facere, unde sociali egregio exercitu per multa bella magnaue saepe usi estis. Voltis exemplo maiorum augere rem Romanam victos in civitatem accipiendo? materia crescendi per summam gloriam suppeditat. Certe id firmissimum longe imperium est quo oboedientes gaudent. Sed maturato opus est quidquid statuere placet; tot populos inter spem metumque suspensos animi habetis; et vestram itaque de eis curam quam primum absolvi et illorum animos, dum exspectatione stupent, seu poena seu beneficio praeoccupari oportet. Nostrum fuit efficere ut omnium rerum vobis ad consulendum potestas esset; vestrum est decernere quod optimum vobis reique publicae sit.'*

Livio 8.13.10-14

► [14] *Principes senatus relationem consulis de summa rerum laudare sed, cum aliorum causa alia esset, ita expediri posse consilium dicere, [si] ut pro merito cuiusque statueretur, [si] de singulis nominatim referrent populis. Relatum igitur de singulis decretumque. Lanuvinis civitas data sacraque sua reddita, cum eo ut aedes lucusque Sospitae Iunonis communis Lanuvinis municipibus cum populo Romano esset. Aricini Nomentanique et Pedani eodem iure quo Lanuvini in civitatem accepti. Tusculanis servata civitas quam habebant crimenque rebellionis a publica fraude in paucos auctores versum. In Veliternos, veteres cives Romanos, quod totiens rebellassent, graviter saevitum: et muri deiecti et senatus inde abductus iussique trans Tiberim habitare, ut eius qui cis Tiberim deprehensus esset usque ad mille pondo assium clarigatio esset nec priusquam aere persoluto is qui cepisset extra vincula captum haberet. In agrum senatorum coloni missi, quibus adscriptis speciem antiquae frequentiae Velitrae receperunt. Et Antium nova colonia missa, cum eo ut Antiatibus permetteretur, si et ipsi adscribi coloni vellent; naves inde longae abactae interdictumque mari Antiati populo est et civitas data. Tiburtes Praenestinique agro multati neque ob recens tantum rebellionis commune cum aliis Latinis crimen sed quod taedio imperii Romani cum Gallis, gente efferata, arma quondam consociassent. Ceteris Latinis populis conubia commerciaque et concilia inter se ademerunt. Campanis equitum honoris causa, quia cum Latinis rebellare noluisent, Fundanisque et Formianis, quod per fines eorum tuta pacataque semper fuisset via, civitas sine suffragio data. Cumanos Suessulanosque eiusdem iuris condicionisque cuius Capuam esse placuit. Naves Antiatium partim in navalia Romae subductae, partim incensae, rostrisque earum suggestum in foro exstructum adornari placuit, Rostraque id templum appellatum.*

AE 1903, 169

Helvium Sabinum

aedilem d(ignum) r(ei) p(ublicae) o(ro) v(os) f(aciatis)

AE 1915, 57c

Trebi surge fac(iatis) / aed(ilem) Lollium Fuscum / adulescentem probum.

CIL IV, 7210

ERC I, 40

CIL IX, 44

CIL X, 379

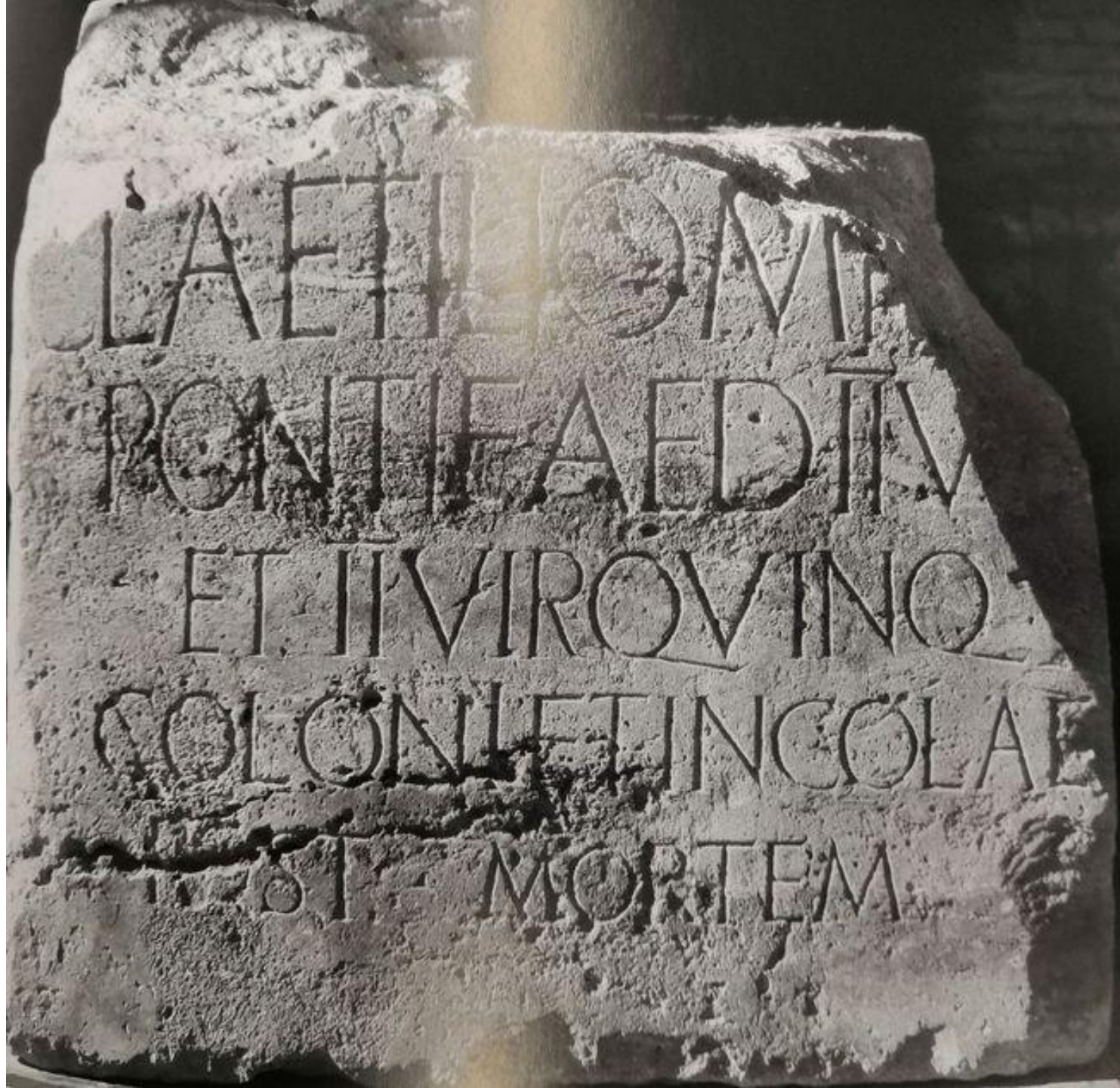
CIL IX, 736

AE 1939, 1

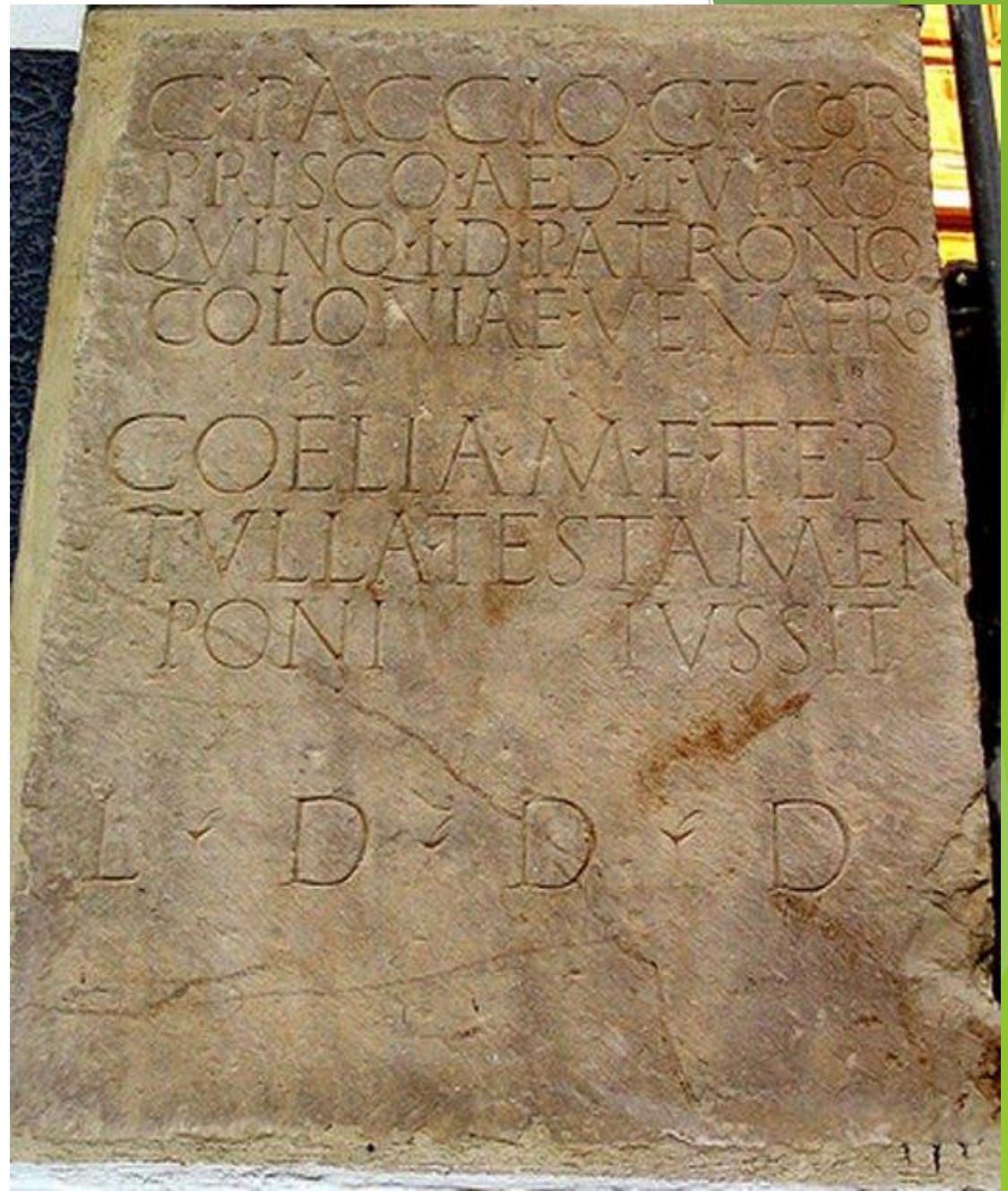

AE 2009,
631

CIL IX, 735

CIL II, 1945 (p. 704, 875)=ILS 1982

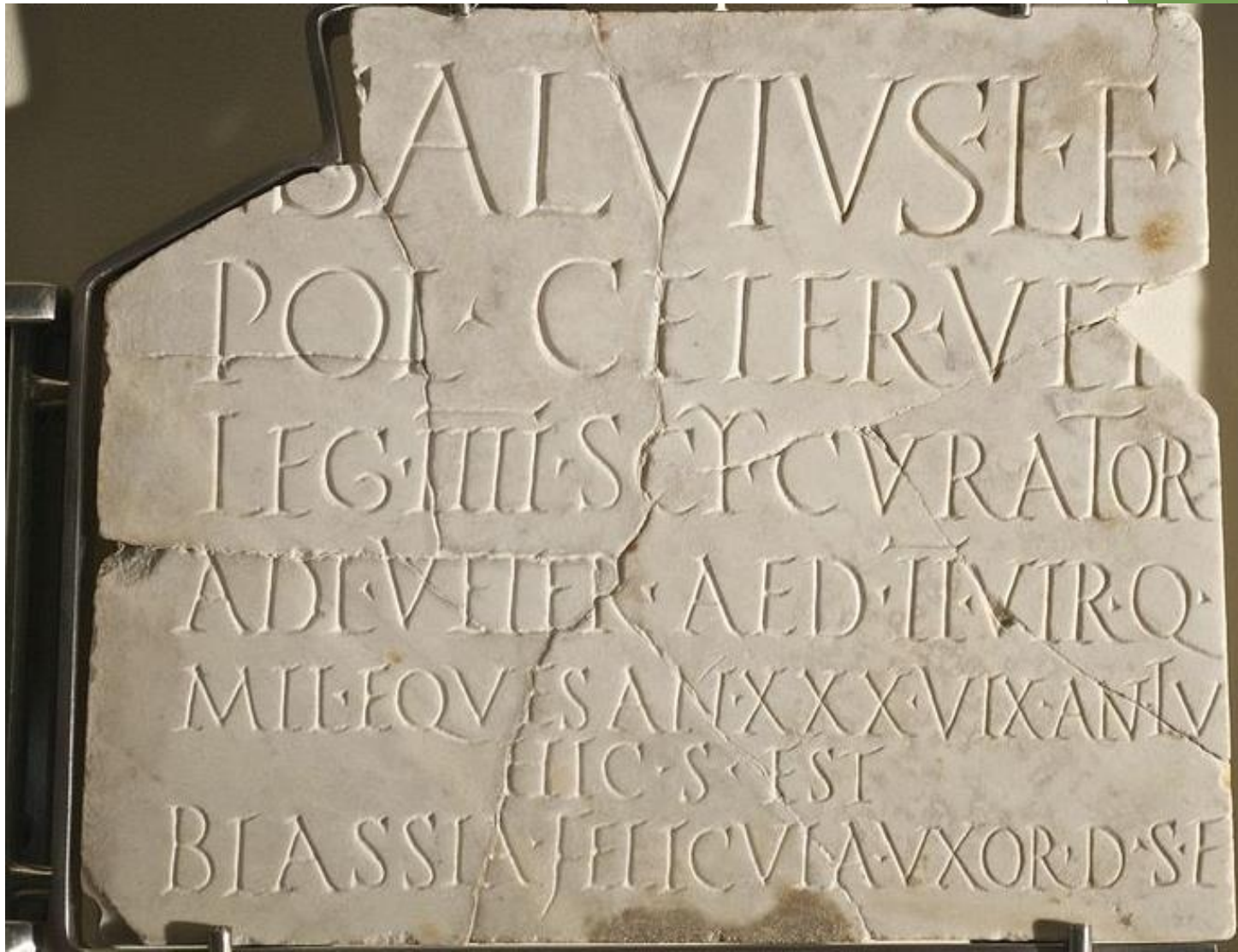
Alora/Iluro

*Imp(eratori) Domitiano Caesari / Aug(usto)
Germanico / L(ucius) Munnius Quir(ina)
Novatus et / L(ucius) Munnius Quir(ina)
Aurelianus / c(ivitatem) R(omanam) per
h[ono]rem Ilvir(atus) consecuti / d(e) s(ua)
p(ecunia) d(onum) d(ederunt).*

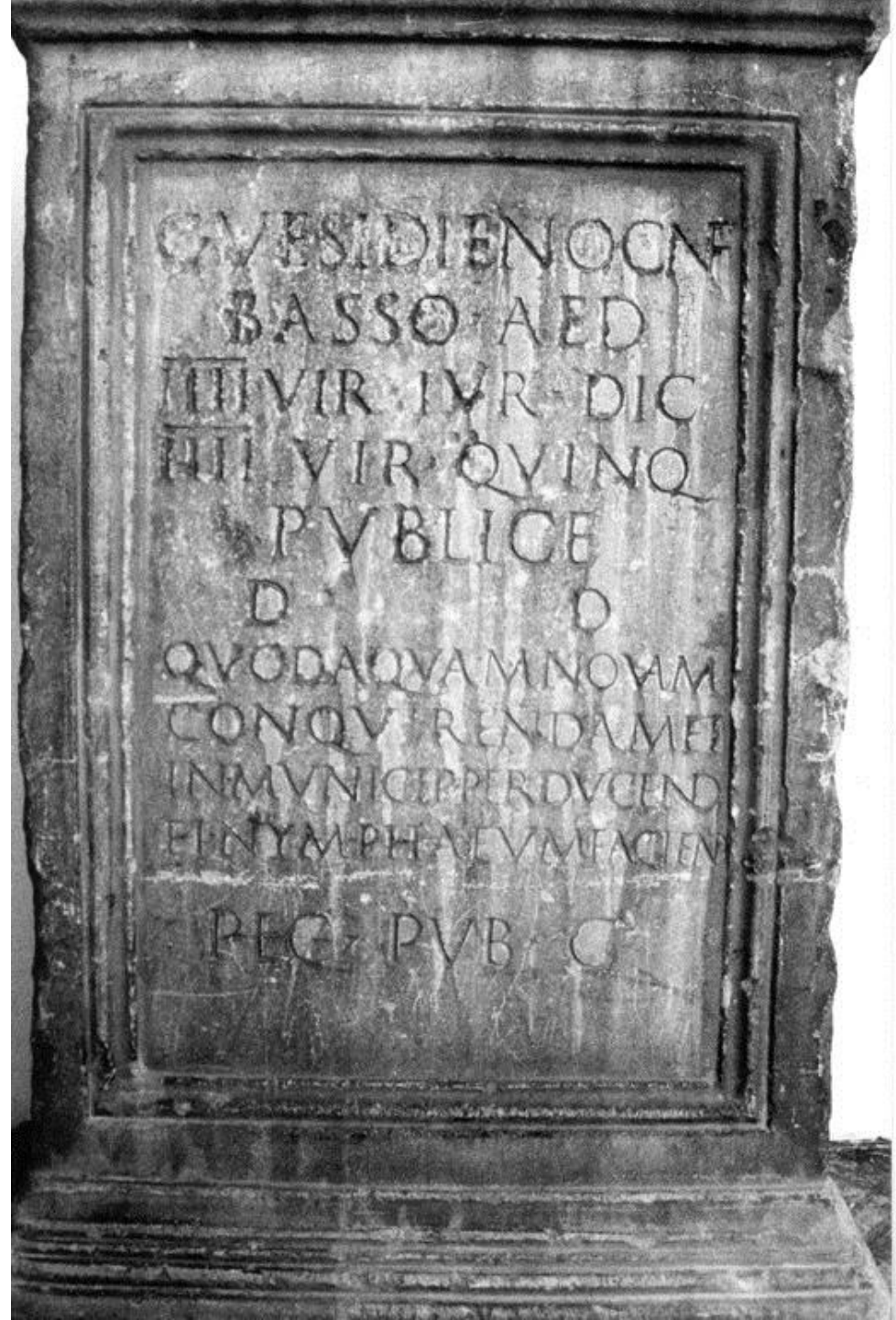
AE 2000, 331

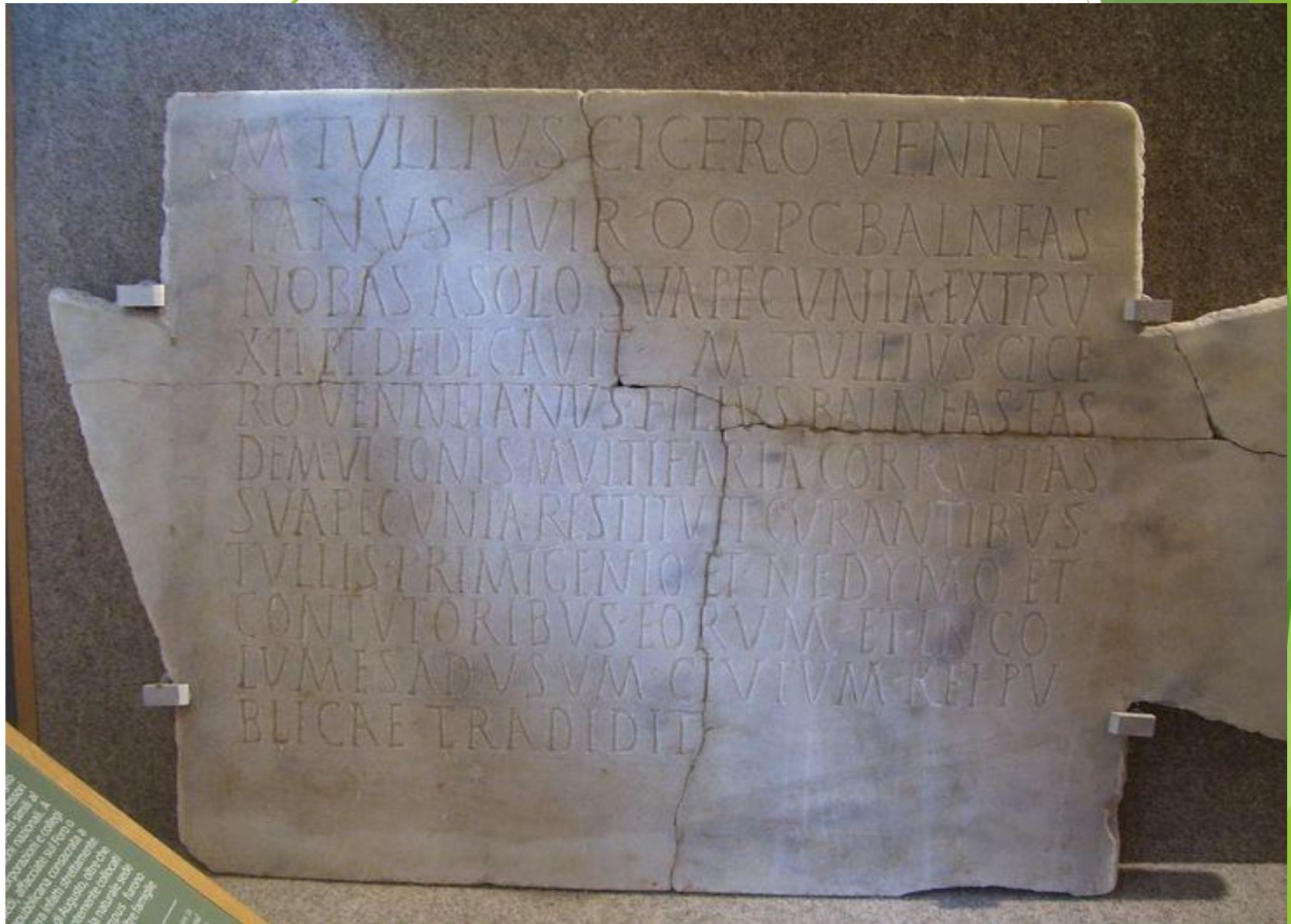
AE 1969/70, 133

CIL XI, 6068

AE 1953, 28

CIL X, 831

L. SEPVNIVS. LF. SANDILLIANVS
M. HERENNIVS. AF. EPIDIANVS
DVO. VIR. I. D. SCO. ET. HOROL
S. P. E.

CIL IX, 3354

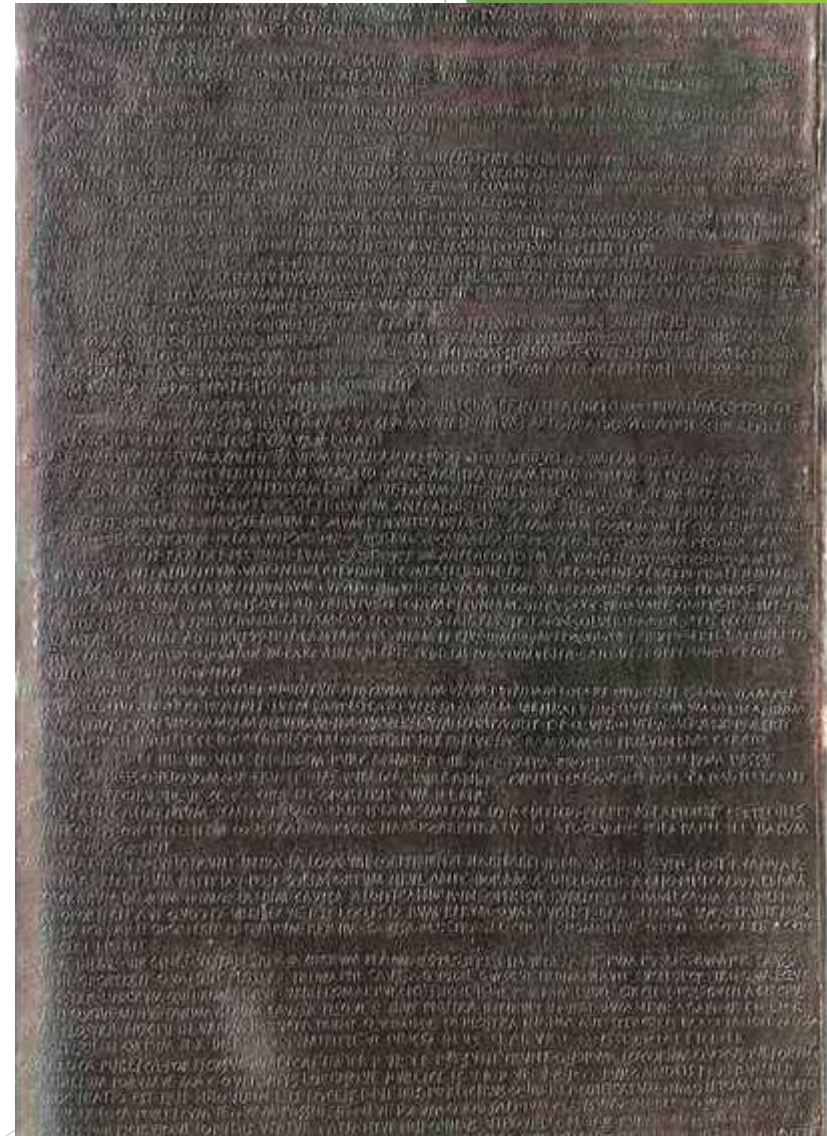
Lex Irnitana (AE 1986, 333)

Lex Irnitana (AE 1986, 333)

- ▶ *[19] Aediles qui in eo municipio ex edicto imp(eratoris) Vespas<i>ani Caesaris Aug(usti) Imp(eratoris)ve / T(iti) Caesaris Vespasiani Aug(usti) aut Imp(eratoris) Caesaris Domitiani Aug(usti) creati sunt / et in ea aedilitate nunc sunt ii aediles ad eam diem {i} in quam creati sunt quique i[b]i postea h(ac) l(ege) aediles creati erunt ad eam diem in quam creati erunt / aediles municipii Flavii Irn[i]tani sunt o annonam aedes sacras loca / sacra religiosa oppidum vias vicos cloaca<s> bal[i]nea macellum pondera / mens<ur>as exigendi aequandi vigilias cum res desiderabit exigendi (...).*

Tabula Heracleensis (CIL I², 593=Crawford, *RS*, I, nr. 24)

Tabula Heracleensis (CIL I², 593=Crawford, RS, I, nr. 24)

83-87:

*queiquomque in municipieis colon<i>eis praefectureis
foreis conciliabuleis c(ivium) R(omanorum) Ilvir(ei)
Illvir(ei) erunt aliove / quo nomine mag(istratum)
potestatemve su<f>ragio eorum, quei quousque
municipi{a} coloniae praefecturae / for<i> conciliabuli
erunt, habebunt, nei quis eorum que in eo municipio
colonia{e} praefectura {t} <f>oro concilia/bulo <in>
senatum decuriones conscriptosve legito neve sublegito
neve co{a}ptato neve recitandos curato / nisi in demortuei
damnateive locum eiusve quei confessus erit, se
senatorem decurionem conscreiptumve / ibei h(ac) l(ege)
esse non licere.*

Tabula Heracleensis (CIL I², 593=Crawford, RS, I, nr. 24)

143-146:

*quae municipia coloniae praefecturae c(ivium)
R(omanorum) in Italia sunt erunt, quei in eis municipieis
colon<i>eis / praefectureis maximum mag(istratum)
maxim<a>mve potestatem ibei habebit tum, cum censor
aliusve / quis mag(istratus) Romae populi censum aget, is
diebus LX proxumeis, quibus sciet Romae c<e>nsum
populi / agi, omnium municip{i}um colonorum suorum
queique eius praefecturae erunt, q(ui) c(ives) R(omanei)
erunt, censum ag<i>to.*

Veterani a Taranto

Tac. Ann. 14.27

- ▶ *Eodem anno ex inlustribus Asiae urbibus Laodicea tremore terrae prolapsa nullo <a> nobis remedio propriis opibus revaluit. at in Italia vetus oppidum Puteoli ius coloniae et cognomentum a Nerone apiscuntur. Veterani Tarentum et Antium adscripti non tamen infrequentiae locorum subvenere, dilapsis pluribus in provincias in quibus stipendia expleverant; neque coniugiis suscipiendis neque alendis liberis sueti orbas sine posteris domos relinquebant. non enim, ut olim, universae legiones deducebantur cum tribunis et centurionibus et sui cuiusque ordinis militibus ut consensu et caritate rem publicam efficerent, sed ignoti inter se, diversis manipulis, sine rectore, sine adfectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium repente in unum collecti, numerus magis quam colonia.*

Suet., Nero 9

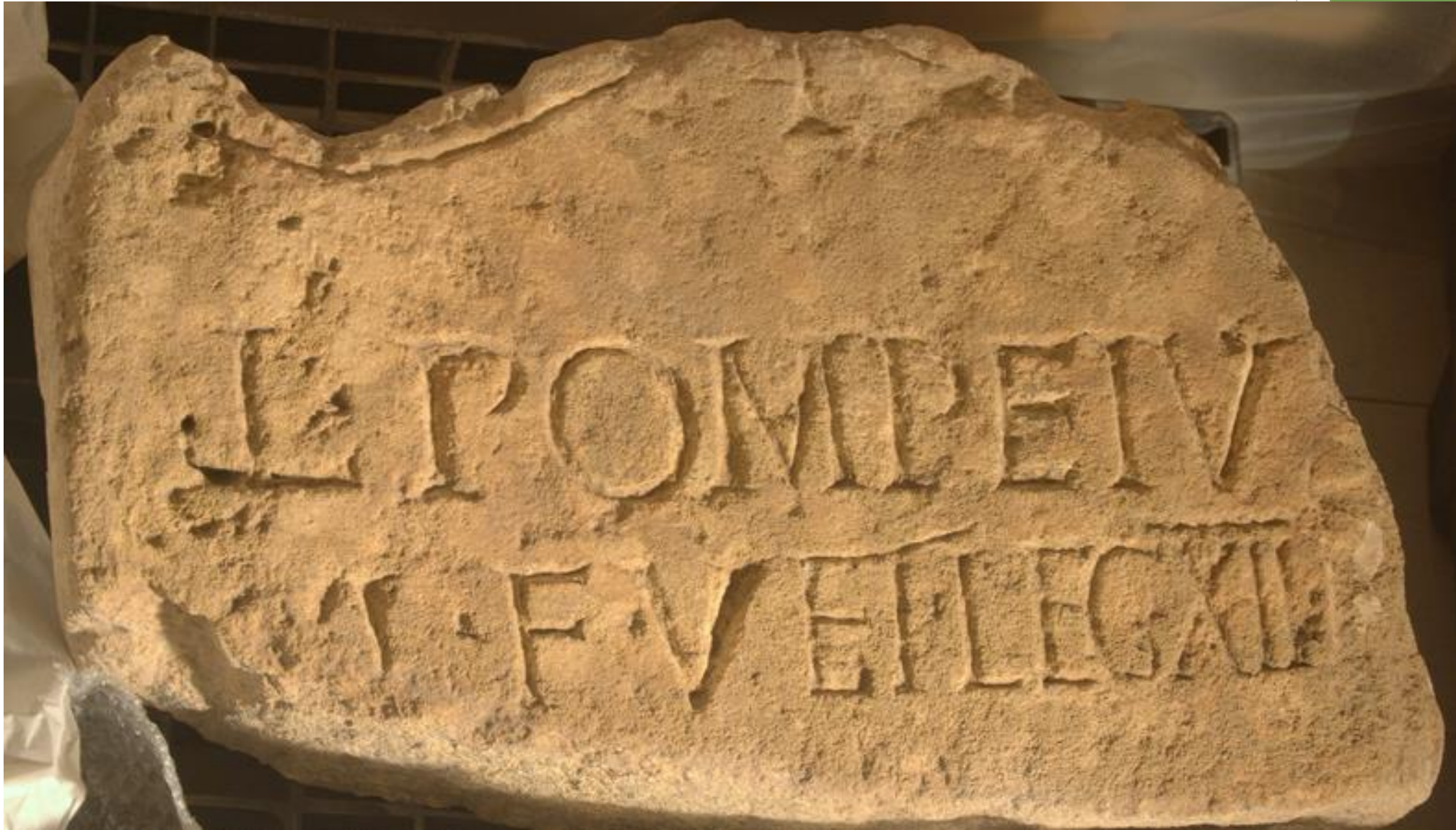
Antium coloniam deduxit ascriptis veteranis e praetorio additisque per domicilii translationem ditissimis primipilariis; ubi et portum operis sumptuosissimi fecit.

CIL IX, 6155

L·A·L·L·I·V·S·L·E·E
S·C·A·P·S·T·O·B·E·R
V·E·L·E·C·V·M·A·C
V·I·X·A·N·L·V
M·I·L·A·N·X·X·V
H·I·C·S·E

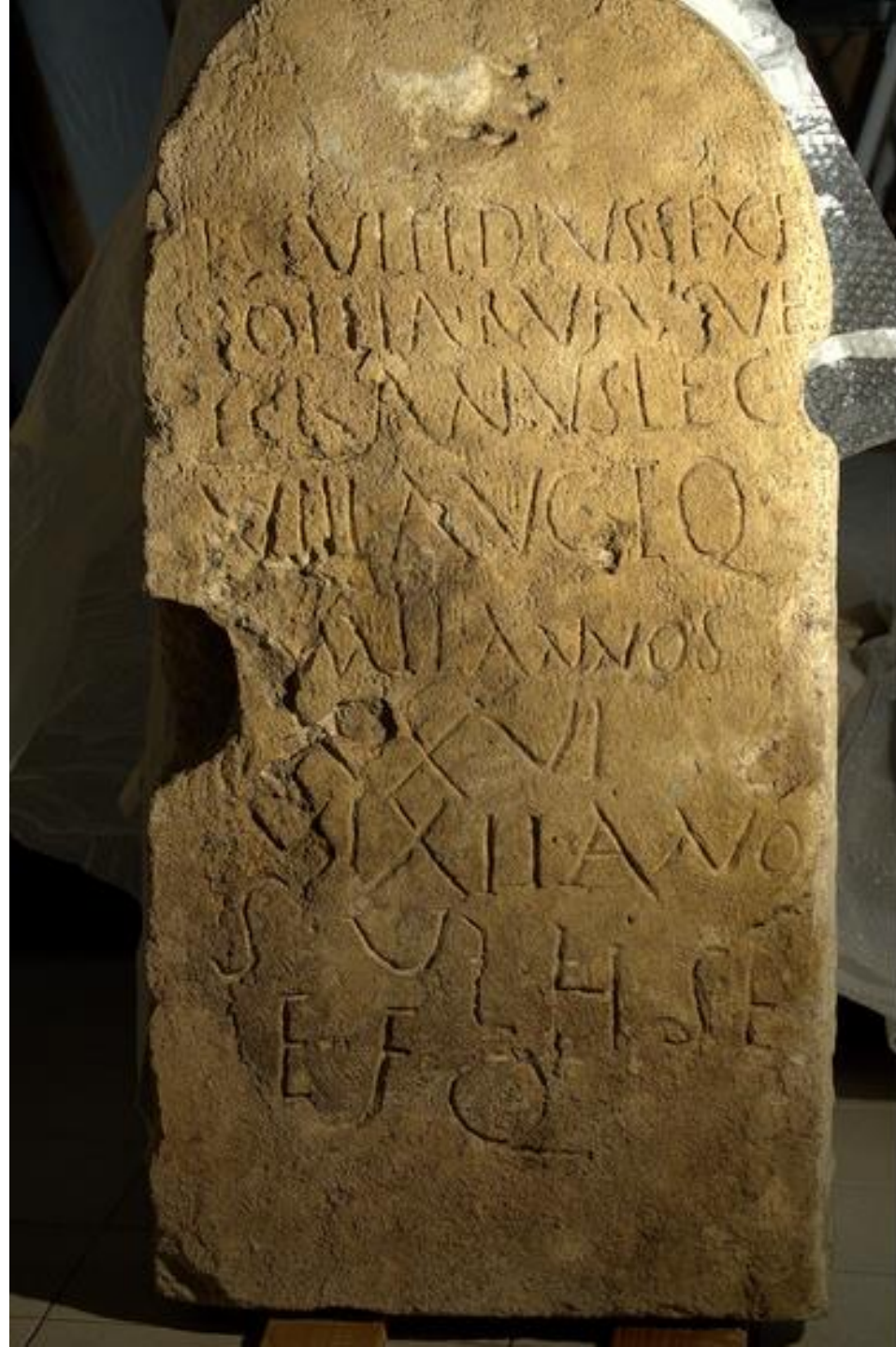
CIL IX, 6156

CIL IX, 6157

AE 1946, 212

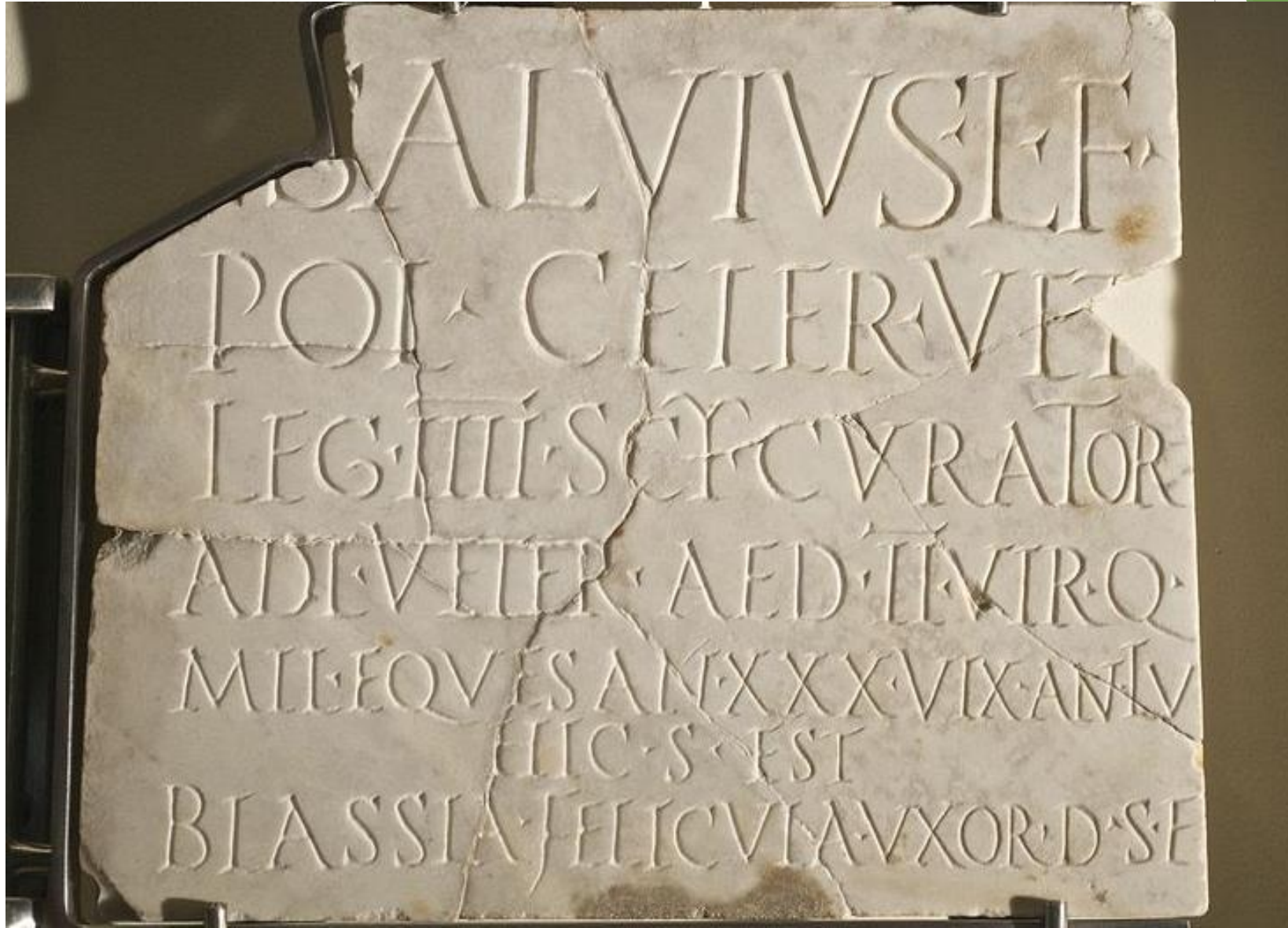
AE 1980, 351

AE 1980, 352

AE 1969, 70, 133

S&T 2018, p. 100

CIL IX, 4684=ILS 2460
(Reate)

CIL IX, 4689
(Reate)

CIL IX, 7

► Da Callipolis

*L(ucius) Iuli L(uci) f(ili) Pol(lia)/ Iuliani Prisci
/vet(erani) specul(atoris) / leg(ionis) XII
Fulm(inatae), / v(ixit) a(nnos) LXXIV, (h(ic) s(itus)
e(st)*

Criteri di datazione Titolature imperiali

17/03/2021

CIL XI, 1322

I(ovi) O(ptimo) M(aximo)

Pro salute Ìmpp.

L(uci) Septimi Severi

et M(arci) Âur(eli) Antoniîni

Âugg. [[+8?+]]

et Iul(iae) Âug(ustae), mâtr(is) cas(trorum),

sub cûra Fl(avi) Muciani,

((centurionis)) fr(umentari),

M(arcus) Firmidius Specta=

tus, fr(umentarius) leg(ionis) Ìl Ital(icae) P(iae) F(idelis),

optio, consacrâvit

item dedicâvit,

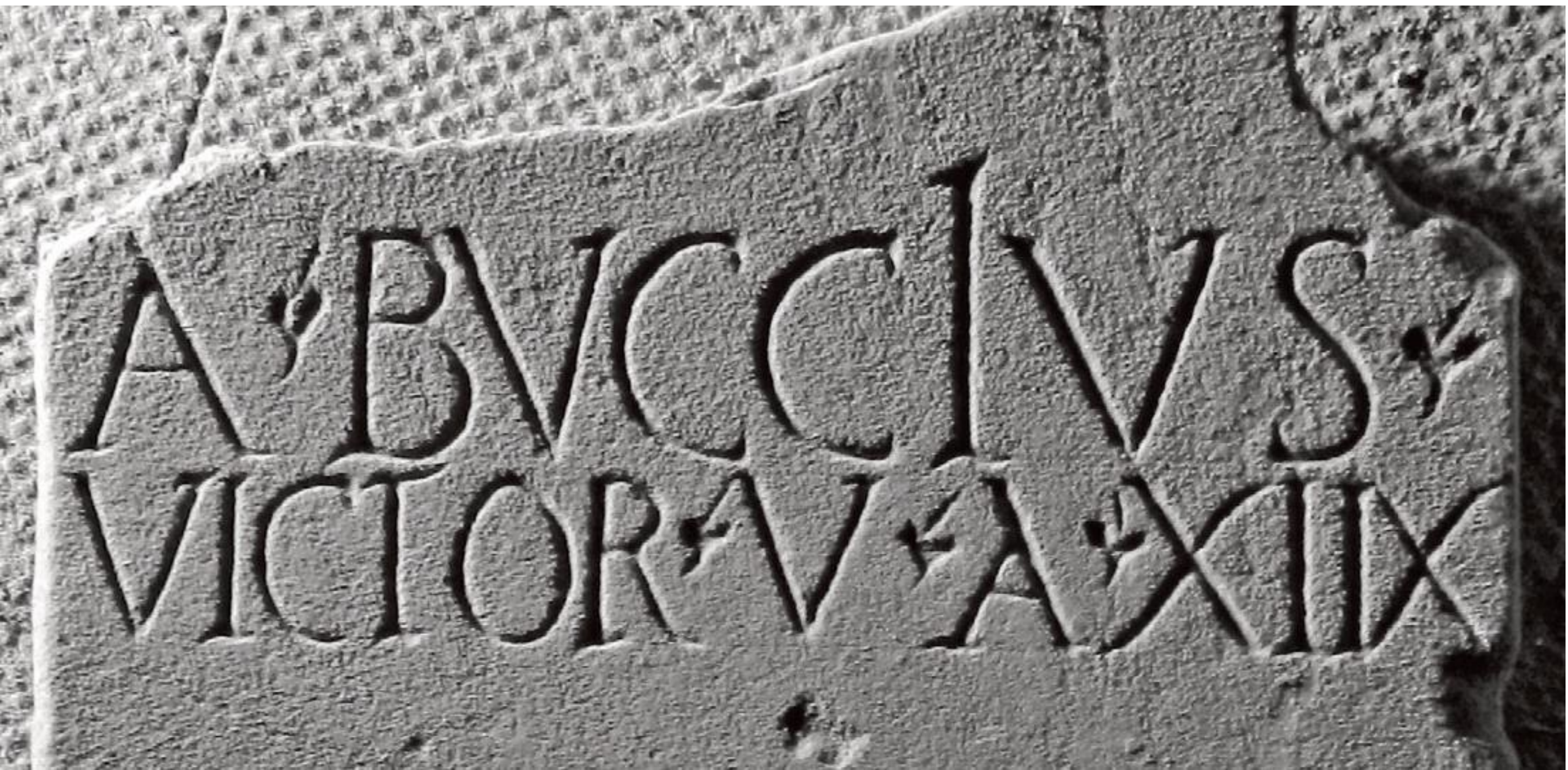
III idus Apr(iles), Severo êt Victor(ino)

co(n)s(ulibus).

A. Degrassi, *I fasti consolari dell'impero romano*, Roma 1952.

IMPERIAL
ADRIANVS
TRIBVNICVS
SALASSIVS
QVINTVS
VICIVS
PATRONVS

IMPERIAL
AVGVSTVS
TRIEPLVS

ABVICCVS
VICTORAE

D M
T·LIVIO·EVTY
CHETI·BAEBIA·
DAPNE·COIVX
ET·LIVIVS·TER
TIVS·FILIVS·B·M
F

Tac., *Ann.* 11, 13, 2; 14, 3

Ac novas litterarum formas addidit vulgavitque, comperto Graecam quoque litteraturam non simul coeptam absolutamque.

(14, 3) Sed nobis quoque paucae primum fuere, deinde additae sunt. Quo exemplo Claudius tres litteras adiecit, quae usui imperitante eo, post oblitteratae, adspiciuntur etiam nunc in aere publico [†dis plebiscitis] per fora ac templo fixo.

Suet., *Claud.* 41

Novas etiam commentus est litteras tres ac numero veterum quasi maxime necessarias addidit; de quarum ratione cum privatus adhuc volumen edidisset, mox princeps non difficulter optinuit ut in usu quoque promiscuo essent. Extat talis scriptura in plerisque libris ac diurnis titulisque operum.

CIL X, 797

SP·VR·RANIVS·EST·N·T·PRON·FAB
PROCVIVS·GELLANVS·
PRAEF·FAB·T·PRAEF·CVR·ATORVM·AL·EL
TIBERIS·PRAEF·PRO·P·D·I·N·VR·BELA·I·N·IO
PATER·P·ATR·AT·VS·POP·VILL·AVR·ENTIS·FOEDERIS·
EX·LIB·IS·S·I·B·VILL·IN·IS·PER·CV·II·END·IC·VM·P·R·
SACRORVM·PRINCIP·IORVM·PRO·VIR·I·EN·OM·IN·IS·
O·VEL·AT·I·N·ION·IA·P·VD·I·AVR·ENT·IS·COL·VNT·VR·FLAM·
D·I·AT·IS·FLAM·M·ARTIA·ESA·I·N·STR·AIS·VE·ANG·VR·PONT·
PRAEF·COHOR·T·G·AT·VER·M·I·LEG·X
IOC · D · D · D ·

MAVELU

ROPO

ONNDIVI

IVISAERI

IMP

AVC

MY

CIL VI, 701=ILS 91

DIETMAR KIENAST

WERNER ECK · MATTHÄUS HEIL

RÖMISCHE KAISER TABELLE

GRUNDZÜGE

EINER RÖMISCHEN
KAISERCHRONOLOGIE

WBG
Wissen verbindet

Augustus (16. Jan. 27 v. Chr.–19. Aug. 14 n. Chr.)

Geb.: 23. Sept. 63 v. Chr. in Rom (der Geburtstag wurde später, aber noch zu Lebzeiten des Augustus, am 23. und 24. September gefeiert, vgl. z. B. Dessau 154). Sohn des C. Octavius, praetor 60 v. Chr. (RE s. v. Octavius Nr. 15) und der Atia (RE s. v. Attius Nr. 34).

Name: C. Octavius (die Beinamen Thurinus und Caepias sind apokryph), seit 8. Mai 44 v. Chr.: C. (Iulius) CAESAR (der Beiname Octavianus wurde vom jungen Caesar nicht geführt und auch von seinen Anhängern nicht gebraucht. Er findet sich jedoch bei Cicero bis zum November 44 v. Chr. Später verwendet auch Cicero nur den Namen C. Caesar), seit Ende Okt./Anf. Nov. 40 v. Chr.: IMPERATOR CAESAR DIVI FILIUS, seit 16. Jan. 27 v. Chr.: IMPERATOR CAESAR DIVI FILIUS AUGUSTUS.

Wichtige Einzeldaten:

59 v. Chr.	Tod des C. Octavius pater.
51 v. Chr.	laudatio fanebris für die Großmutter Iulia. Erziehung beim Stiefvater L. Marcus Philippus, cos. 56 v. Chr. (RE s. v. Marcus Nr. 76).
18. Okt. 48 v. Chr.	Annahme der toga virilis. Bestellung zum pontifex (so FCum. Nach FAntMin am 19. Okt.).
April/Mai 47 v. Chr.	praefectus urbi feriarum Latinarum causa.
Sept. 46 v. Chr.	dona militaria anlässlich des afrikanischen Triumphes Caesars. Reise nach Spanien.
Anf. 44 v. Chr.	magister equitum designatus (??); doch vgl. Zevi, ZPE 197, 2016, 295 ff.
15. März 44 v. Chr.	Ermordung Caesars, testamentarische Adoption.
8. Mai 44 v. Chr.	Offizielle Annahme der Erbschaft Caesars.
20.–30. Juli 44 v. Chr.	ludi Victoriae Caesaris, Erscheinung des sidus Iulium (FAmit).
2. Jan. 43 v. Chr.	imperium pro praetore, adlectio in senatum, locus consularis sententiae dicendae.
7. Jan. 43 v. Chr.	(dies imperii). Der junge Caesar führt zum ersten Mal die fasces (FCum. FPras).
14. April 43 v. Chr.	Schlacht bei Forum Gallorum.
16. April 43 v. Chr.	Erste imperatorische Akklamation (FCum).
21. April 43 v. Chr.	Schlacht bei Mutina.
19. Aug. 43 v. Chr.	Erster Konsulat (FCum), lex curiata de adoptione.

19. Aug. 14 n. Chr. Tod: Gest. in Nola (Campanien) (FAntMin. FOst).
 1. Hälfte Sept. 14 Beisetzung im Mausoleum Augusti.
 n. Chr.
 17. Sept. 14 n. Chr. Consecratio (FAntMin): Divus Augustus.

Konsulate:

- cos. I 19. Aug.–Nov. 43 v. Chr.
 cos. II 1. Jan. 33 v. Chr.
 cos. desig. III 33 v. Chr. (Dessau 77)
 cos. III 1. Jan.–31. Dez. 31 v. Chr.
 cos. IV 1. Jan.–31. Dez. 30 v. Chr.
 cos. V 1. Jan.–31. Dez. 29 v. Chr.
 cos. desig. VI 29 v. Chr. (Dessau 81)
 cos. VI 1. Jan.–31. Dez. 28 v. Chr. (mit Agrippa)
 cos. VII 1. Jan.–31. Dez. 27 v. Chr. (mit Agrippa)
 cos. desig. VIII 27 v. Chr. (Dessau 84)
 cos. VIII 1. Jan.–31. Dez. 26 v. Chr.
 cos. IX 1. Jan.–31. Dez. 25 v. Chr.
 cos. desig. X 25 v. Chr. (Dessau 85)
 cos. X 1. Jan.–31. Dez. 24 v. Chr.
 cos. XI 1. Jan.–Ende Juni 23 v. Chr.
 cos. desig. XII 6 v. Chr. (Dessau 5828)
 cos. XII 1. Jan.–nach 11. April (31. Juli?) 5 v. Chr.
 cos. desig. XIII 3 v. Chr. (Dessau 100)
 cos. XIII 1. Jan.–nach 1. Aug. 2 v. Chr.

Imperium consulare, das er als Konsul seit dem 1. Jan. 27 v. Chr. besaß, mit dem er seit dem 16. Januar 27 v. Chr. seine Provinzen leitete, die ihm für 10 Jahre übertragen wurden (16. Jan. 27 v. Chr. – Ende 18 v. Chr.; Dio 53, 13, 1. 16, 2).

Erneuerungen dieses *imperium consulare*:

- Ende 18 v. Chr.–2. H. 13 v. Chr.
 2. H. 13 v. Chr.–1. H. 8 v. Chr. (Dio 55, 6, 1).
 1. H. 8 v. Chr.–3 n. Chr.
 3 n. Chr.–1. H. 13 n. Chr.
 1. H. 13–19. Aug. 14 n. Chr.

(Die Verlängerungen des *imperium consulare* wurden von Augustus nicht gezählt und nicht in seiner Titulatur aufgeführt.)

tribunus rei publicae constituendae:

- I 27. Nov. 43 v. Chr.–Okt. 37 v. Chr.
 II Okt. 37 v. Chr.–31. Dez. 33 v. Chr.

tribunicia potestas:

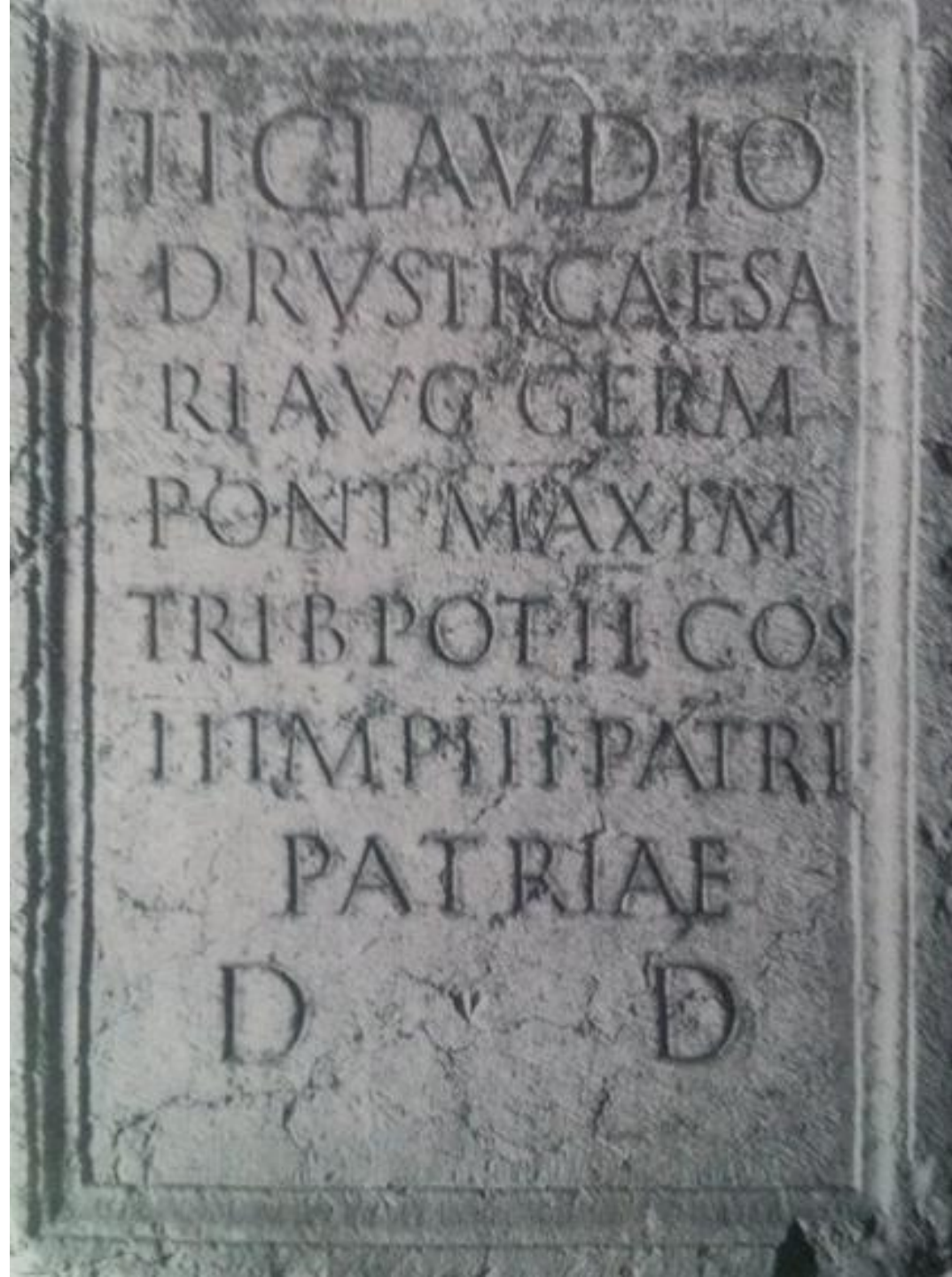
- trib. pot. I 26. Juni 23 v. Chr.–25. Juni 22 v. Chr.
 trib. pot. II 26. Juni 22 v. Chr.–25. Juni 21 v. Chr.
 trib. pot. III 26. Juni 21 v. Chr.–25. Juni 20 v. Chr.
 trib. pot. XXXVII 26. Juni 14 n. Chr.–19. Aug. 14 n. Chr.

CIL VI, 903

TI CAESAR I DIVI
AVGVSTI DIVI VII
NIPOTI AVGVSTI PONTIFICI
MAXIMO COS V
IMP VIII TR POT XXVIII
AVGVRI XV VIR SACR
FACIEND VI VIR EPVLON
ESCRIBONVS T FVOT CILER
AEDIL EX D D
PRO LVDIS

CIL XI, 5999

TI CLAVDIO
DRVSTI CAESA
RI AVG GERM
PONT MAXIM
TRIB POTII COS
II IMP II PATRI
PATRIAE
D D

CIL XI, 6955

CIL XIV, 4191

IMP CAESARI
VESPASIANO AVG
PONTIF MAX ER POETI
IMP VI PP COS III DESIG IIII

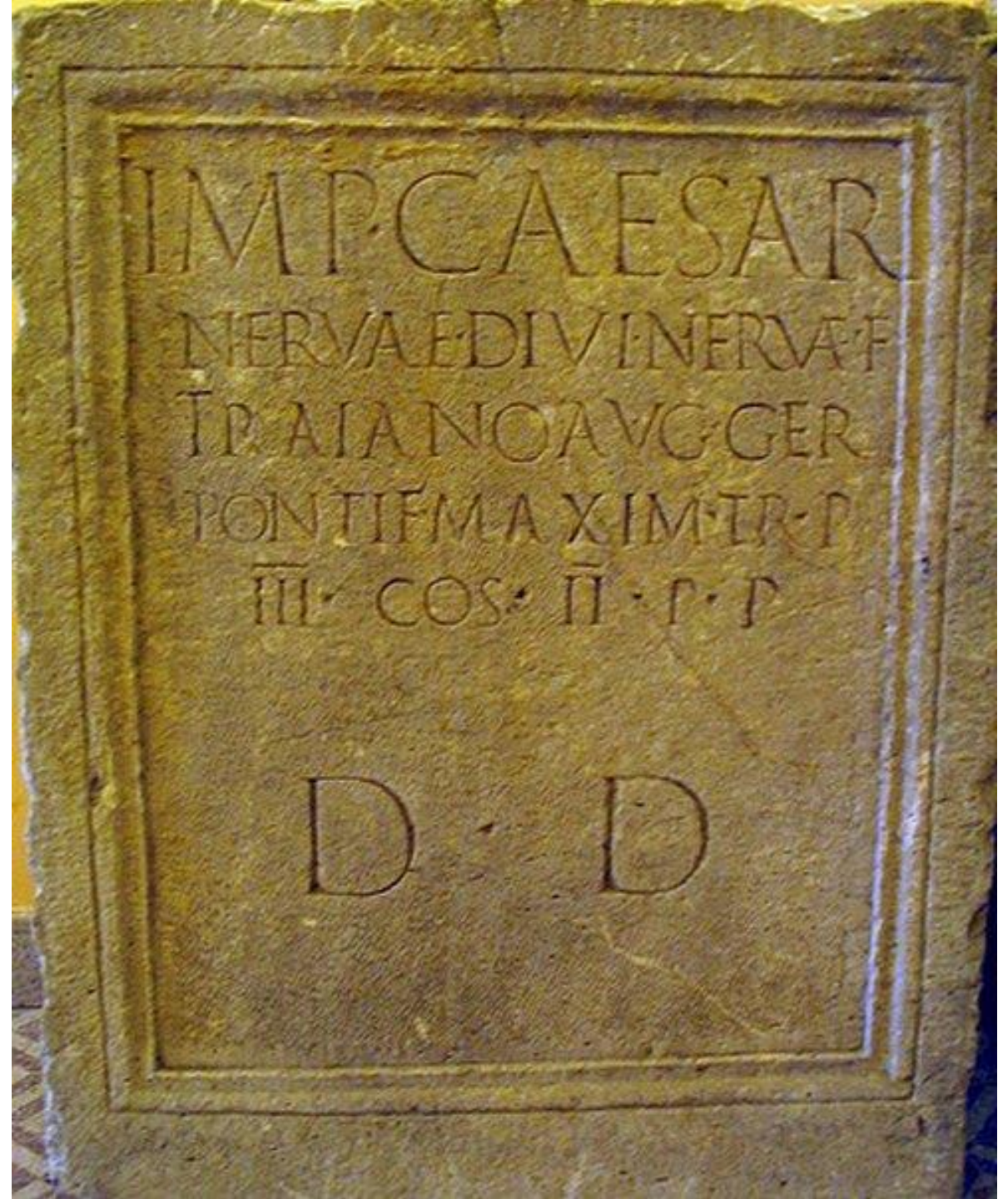
VIVS QVEARI

CIL VI, 943

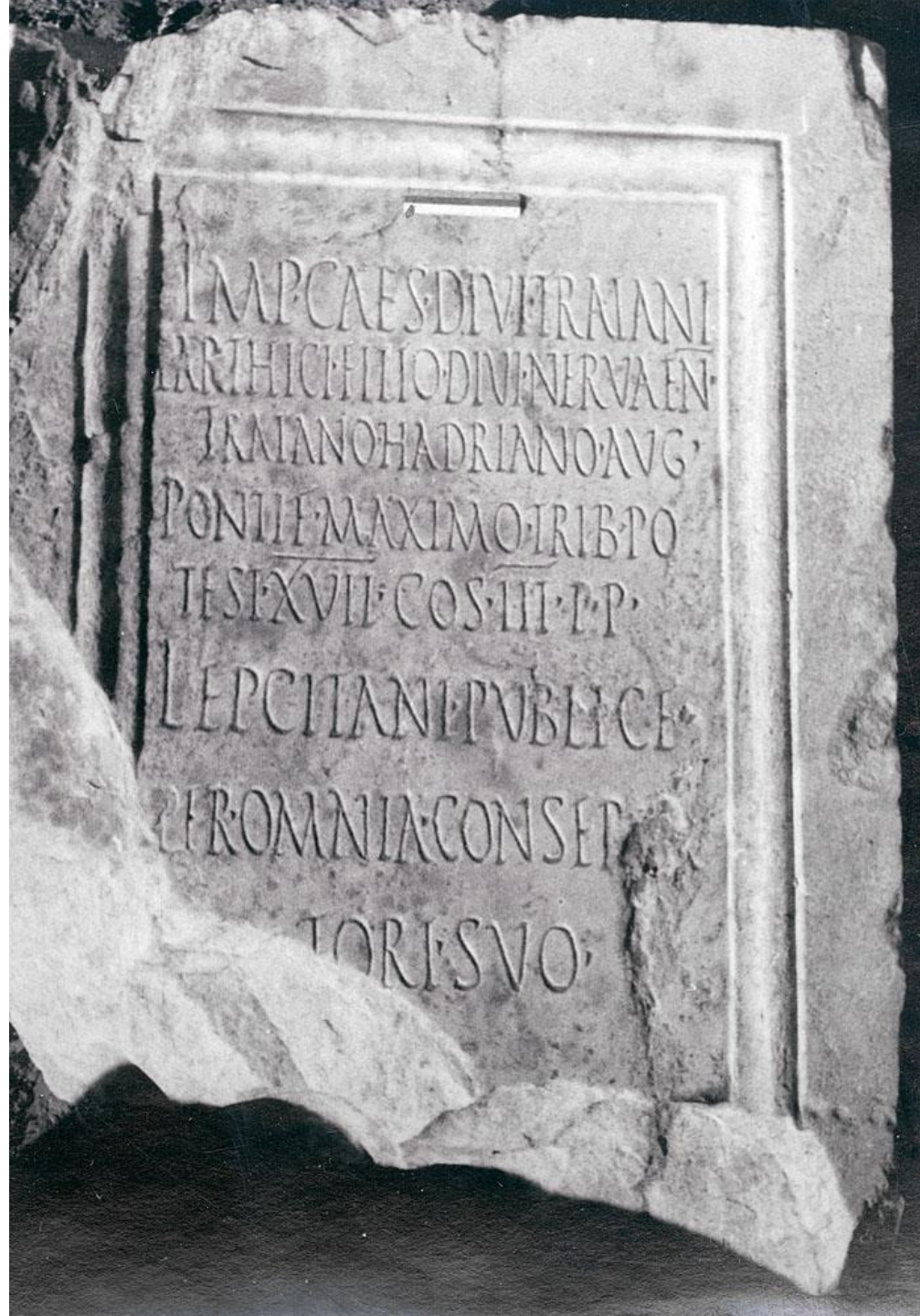

IMP·T·CAESARI
DIVI F
VESPASIANO AVG
PLEPS VRBANA
OVAERVMMENTVM
PVBLICVM ACCIPIT
ET TRIBVS

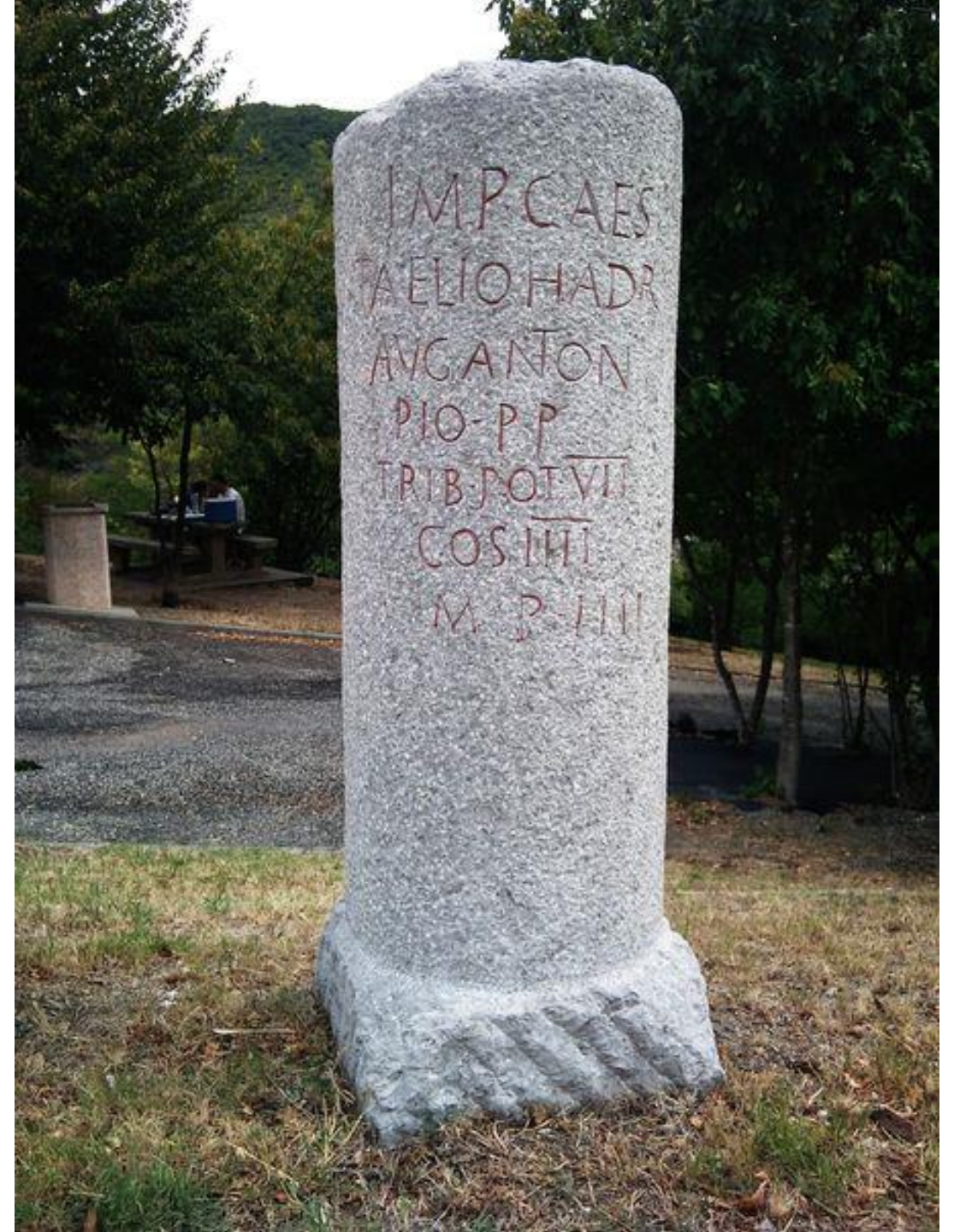
CIL IX, 728

IRT 362

CIL XVII (2), 183

CIL XIV, 4357

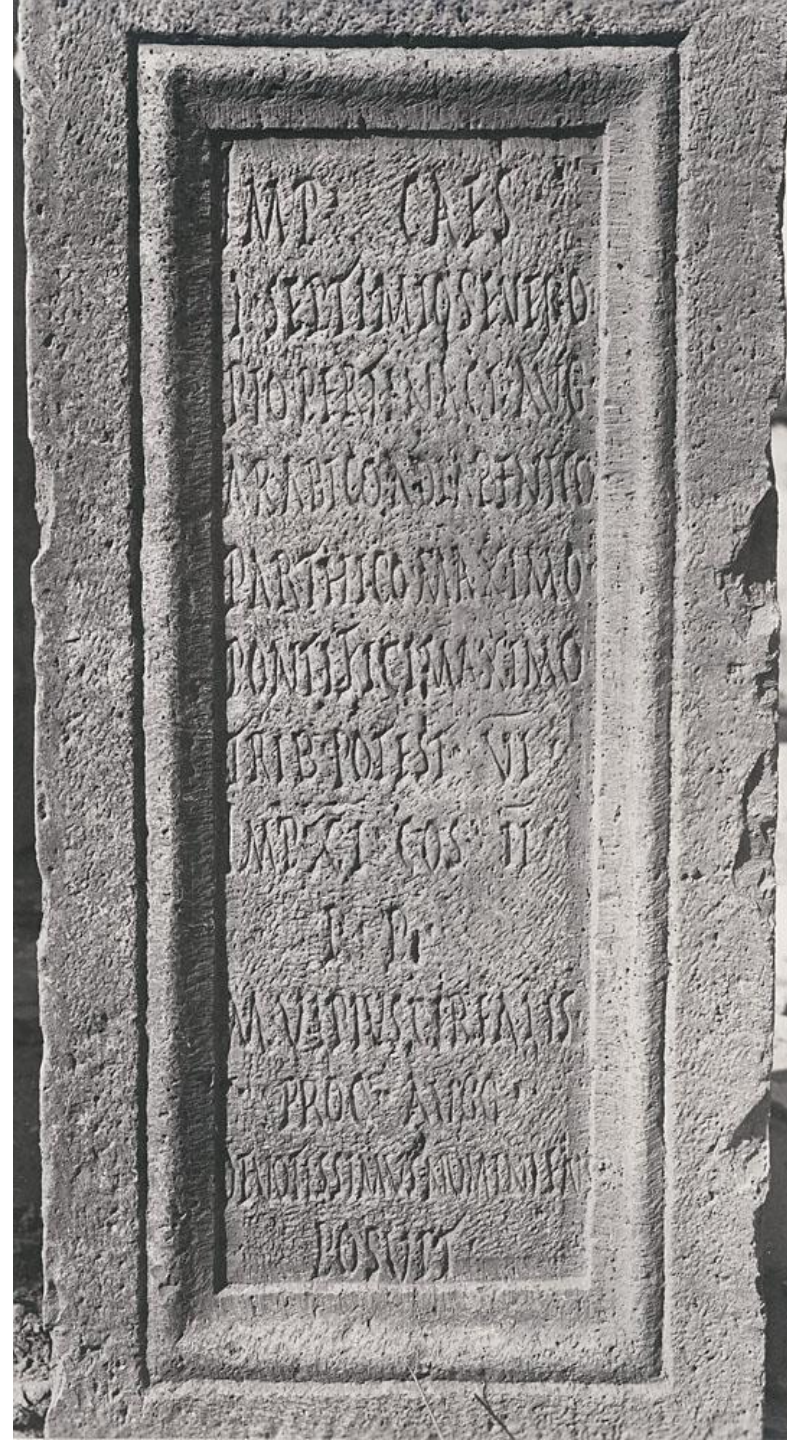

NSA 1892, 480

IRT 388

AE 1991, 158

Epigrafia romana e Istituzioni
[Storia romana ed Epigrafia latina]

Tipologie di vici

Fest., de verbor.sign. s.v. vicus 502; 508L

16/03/2021

Festo, de verborum significatione, s.v. vicus

502L: [*Vicus tribus modis intellegitur. Uno, cum id genus aedificiorum definitur ad quae se re]cipiunt ex agris, qui ibi villas non habent, ut Marsi aut Peligni. Sed ex vic<t>is partim habent rempublicam et ius dicitur, partim nihil eorum et tamen ibi nundinae aguntur negoti gerendi causa, et magistri vici, item magistri pagi quotannis fiunt. Altero, cum id genus aedificio[rum defi]nitur quae continentia sunt his oppidis quae [is finiuntur] itineribus regionibusque distributa inter se distant, nominibusque dissimilibus discriminis causa 508L: sunt dispartita. Tertio, cum id genus aedificiorum definitur, quae in oppido privi in suo quisque loco proprio ita aedifica<n>t, ut in eo aedificio pervium sit, quo itinere habitatores ad suam quisque habitationem habeant accessum. Qui non dicuntur vicani, sicut hi, qui aut in oppidi vicis, aut hi, qui in agris sunt, vicani appellantur.*

Paul.Fest. p. 155 L.

Municipium **id genus hominum dicitur**, qui cum Romam venissent, neque cives Romani essent, participes tamen fuerunt omnium rerum ad munus fungendum una cum Romanis civibus, praeterquam de suffragio ferendo, aut magistratu capiendo; ut (...). Alio modo, cum id genus hominum definitur, quorum civitas universa in civitatem Romanam venit, ut (...) Tertio, cum id genus hominum definitur, qui ad civitatem Romanam ita venerunt, uti municipia essent sua cuiusque civitatis et coloniae, ut (...)

Festo, de verborum significatione, s.v. vicus

Uno, cum id genus aedificiorum definitur ad quae se re]cipiunt ex agris, qui ibi villas non habent, ut Marsi aut Peligni

Liv. 2.62.3-4 (470 a.C.): *Alter consul Aemilius in Sabinis bellum gessit. Et ibi, quia hostis moenibus se tenebat, vastati agri sunt. Incendiis deinde non villarum modo, sed etiam vicorum quibus frequenter habitabatur, Sabini exciti (...) rettulere castra in tutiora loca.*

Liv.10.11.6: (298 a.C.): *Neque illos novus consul vastandis agris urendisque tectis, cum passim non villae solum sed frequentes quoque vici incendiis fumarent, elicere ad certamen potuit*

Il *vicus* nelle leggi

***lex agraria* del 111 a.C.**

Crawford 1996, 2, 5: (...) *in terra Italia, quod eius extra urbem Roma<m> est, quod eius in urbe(m) oppido vico est (...)*

lex Rubria de Gallia Cisalpina

Crawford 1996, 28

21.1-3: *a quoquomq(ue) pecunia certa*

credita, signata forma p(ublica) p(opulei) R(omanei), in / eorum quo o(ppido) m(unicipio) c(olonia) p(raefectura) f(oro) v(eico) c(onciliabulo) c(astello) t(erritorio)ve, quae sunt eruntve in Gallia / Cisalpeina (...); 22.26: a quo quid praeter pecuniam certam creditam, signatam forma p(ublica) p(opulei) / R(omanei), / in eorum quo o(ppido) m(unicipio) c(olonia) p(raefectura) <f(oro)> v(eico) / c(onciliabulo) c(astello) t(erritorio)ve, quae sunt eruntve in Gallia Cis Alpeis;

23.53-60: *queiquomque*

in eorum quo o(ppido) m(unicipio) c(olonia) p(raefectura) f(oro) v(eico) / c(onciliabulo) c(astello) t(erritorio)ve, quae in Gal/lia Cisalpina sunt erunt, i(ure) d(eicundo) p(raerit), is inter eos, qui de (...).

Fora e conciliabula nelle leggi epigrafiche

- 1. *lex Acilia de repetundis* (123-122)
- 2. cd. *lex Mamilia Roscia* (tra 59 e 49)
- 3. *Tabula di Heraclea*

Fora e conciliabula nelle leggi della tradizione di **Tito Livio**

Materia elettorale

Livio 7.15.39 (358 a.C.)

*eaque rogatione novorum maxime hominum
ambitionem, qui nundinas et conciliabula obire soliti
erant, compressam credebant.*

Fora e conciliabula nelle leggi della tradizione di Tito Livio

Arruolamento

Livio 25.5.6-9 (212 a.C.)

Consules dilectum cum aegre conficerent, quod inopia iuniorum non facile in utrumque ut et novae urbanae legiones et supplementum veteribus scriberetur sufficiebat, senatus absistere eos incepto vetuit et triumviros binos creari iussit, alteros qui citra, alteros qui ultra quinquagesimum lapidem in pagis forisque et conciliabulis omnem copiam ingenuorum inspicerent et, si qui roboris satis ad ferenda arma habere uiderentur, etiamsi nondum militari aetate essent, milites facerent (...). Ex hoc senatus consulto creati triumviri bini conquisitionem ingenuorum per agros habuerunt.

***Fora e conciliabula* nelle leggi della tradizione di Tito Livio**

Livio 25.22.4 (212 a.C.)

Idem negotii P(ublio) Cornelio datum, cui et dilectus Mandatus erat; isque per fora conciliabulaque edixit ut conquisitio volonum fieret iique ad signa reducerentur.

Fora e conciliabula nelle leggi della tradizione di **Tito Livio**

Livio 43.14.10 (169 a.C.)

*Hoc edicto litterisque censorum per fora et conciliabula dimissis
tanta multitudo iuniorum Romam convenit, ut gravis urbi turba
insolita esset.*

Fora e conciliabula nelle leggi della tradizione di **Tito Livio**

Produzione e commercio

Livio 29.37.3 (201 a.C.)

*Vectigal etiam novum ex salaria annona statuerunt.
Sextante sal et Romae per totam Italiam erat. Romae
pretio eodem, pluris in foris et conciliabulis, et alio alibi
pretio praebendum locaverunt.*

Fora e conciliabula nelle leggi di Tito Livio

Sedi giudiziarie

Livio 39.14.7 (186 a.C.)

*sacerdotes eorum sacrorum, seu viri seu foeminae
essent, non Romae modo sed per omnia fora et
conciliabula* *conquiri, ut in consulum potestate
essent; edici praeterea in urbe Roma et per totam
Italiam edicta mitti (...).*

Fora e conciliabula nelle leggi di Tito Livio

Livio 39.41.5 (184 a.C.)

*Secundum comitia censorum consules praetoresque
in provincias profecti praeter Q. Naevium, quem quattuor
non minus menses, priusquam in Sardiniam iret,
quaestiones veneficii, quarum magnam partem extra urbem
per municipia conciliabulaque habuit, quia ita aptius
visum erat, tenuerunt.*

Fora e conciliabula nelle leggi di Tito Livio

Pratiche sacre

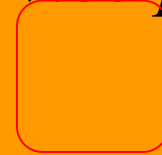
Livio 40.37.3-4 (180 a.C.)

Decemviri supplicationem in biduum valetudinis causa in urbe et per omnia fora concilabulaque edixerunt; maiores duodecim annis omnes coronati et lauream in manu tenentes supplicaverunt (...). Et veneficii quaestio ex senatus consulto quod in urbe propiusve urbem decem milibus passuum esset commissum, C. Claudio praetori, qui in locum Ti. Minucii erat suffectus, ultra decimum lapidem per fora conciliabulaque C. Maenio, priusquam in Sardiniam provinciam traiceret, decreta.

lex Acilia de repetundis (123-122): [*Praetor quei ex h(ace)
l(ege) quaeret---iubetoque*] *conqueri in terra Italia in
oppedeis foreis conciliab[oleis---oppedeis foreis
con]ciliaboleis ubi ioure deicundo praesse solent*

Ruoff Vaananen: *i fora* insistono su precedenti insediamenti
indigeni

- Cicerone, *ad fam.* 10.30. 2-3: *Antonius ad Forum Gallorum suas copias continebat neque sciri volebat se legiones habere; (...). Repente Antonius in aciem suas copias de vico produxit*

Il *vicus* entra nel lessico istituzionale a partire dalla *lex Rubria* (e.g. 23.53-60: *queiquomque in eorum quo o(ppido) m(unicipio) c(olonia) p(raefectura) f(oro) v(eico) / c(onciliabulo) c(astello) t(erritorio)ve, quae in Gal/lia Cisalpina sunt erunt, i(ure) d(eicundo) p(raerit), is inter eos, qui de (...).*

**per poi affermarsi quale unico, complessivo
soggetto..**

- Paolo, *Sententiae* 4.6.2: *Testamenta in municipiis, coloni[i]s, oppidis, praefectura, vico, castello, conciliabulo facta in foro vel basilica praesentibus testibus vel honestis viris inter horam secundam et decimam diei [aperiri] recitarique debebunt, exemploque sublato ab isdem rursus [magistratibus] obsignari, quorum praesentia constat apertum*

- D. 9.3.6, Paolo 19 *ad ed.*: *Hoc edictum non tantum ad civitates et vicos, sed et ad vias, per quas vulgo iter fit, pertinet. Labeo ait locum habere hoc edictum, si interdium deiectum sit, non nocte: sed quibusdam locis et nocte iter fit. Habitor suam suorumque culpam praestare debet.*

Dictus autem vicus eo quod sit vice civitatis

Isid., *Etym.* 15.2.12

Festo, s.v. *praefecturae* p. 233 L

Praefecturae eae appellabantur in Italia, in quibus et ius dicebatur, et nundinae agebantur; et erat quaedam earum R. P., neque tamen magistratus suos habebant. in t̄qua hist̄ legibus praefecti mittebantur quotannis qui ius dicerent. Quarum genera fuerunt duo: alterum, in quas solebant ire praefecti quattuor t̄viginti sex virum nu pro t̄ populi suffragio creati erant, in haec oppida: Capuam, Cumas, Casilinum, Volturnum, Liternum, Puteolos, Acerras, Suessulam, Atellam, Calatium: alterum, in quas ibant, quos praetor urbanus quotannis in quaeque loca miserat legibus, ut Fundos, Formias, Caere, Venafrum, Allifas, Privernum, Anagninam, Frusinonem, Reate, Saturniam, Nursiam, Arpinum, aliaque conplura.

La struttura amministrativa interna del *vicus*

La struttura amministrativa interna del *vicus*

→ magistrati

La struttura amministrativa interna del *vicus*

—————→ magistrati

—————→ assemblee

Magistrati

Magistrati

Elezione

Lex aedis di Furfo: quemquomque vicus fecerint

*Festo: et magistri vici, item magistri pagi quotannis
fiunt*

Denominazione:

Aediles, magistri vici.

Magistri iure dicundo

Funzioni

Funzioni

→ eponimi

Funzioni

→ eponimi

→ sovrintendono all'edificazione di opere
dell'edilizia vicana

Funzioni

- eponimi
- sovrintendono all'edificazione di opere dell'edilizia vicana
- gestiscono le *nundinae*

Funzioni

- eponimi
- sovrintendono all'edificazione di opere dell'edilizia vicana
- gestiscono le *nundinae*
- gestiscono templi eventualmente connessi al *vicus*

Funzioni

- eponimi
- sovrintendono all'edificazione di opere dell'edilizia vicana
- gestiscono le *nundinae*
- gestiscono templi eventualmente connessi al *vicus*
- ? svolgono funzioni di tipo censitario (Tarpin)

Funzioni

- eponimi
- sovrintendono all'edificazione di opere dell'edilizia vicana
- gestiscono le *nundinae*
- gestiscono templi eventualmente connessi al *vicus*
- svolgono funzioni di tipo censitario (?),
- sono coinvolti in operazioni di definizione dei confini del *vicus* (?)

CIL III 3777, cfr. AE 1998, 548

- P(ublius) Petronius P(ublī) I(ibertus)/ Torravius/
M(arcus) Fulginas M(arci) I(ibertus) /Philogenes
/mag(istri) vici de / vic(i) s(ententia) portic(um)
fac(iendum) coir(averunt)

CIL XI 6013=AE 1977, 245

- Pertina/ce II co(n)sule / cupre[ssa]e / posit(a)e sub /C(aio) Caesio/ Apro et Q(uinto) /Vettenio Victore / mag(istris) vic(i)

Assembly

Assemblee

Vicus (età repubblicana)

Assemblee

Vicus (età repubblicana)

Vicani (età imperiale)

Funzioni

→ elettorale

Funzioni

→ elettorale

Funzioni

→ elettorale

→ giudiziaria?

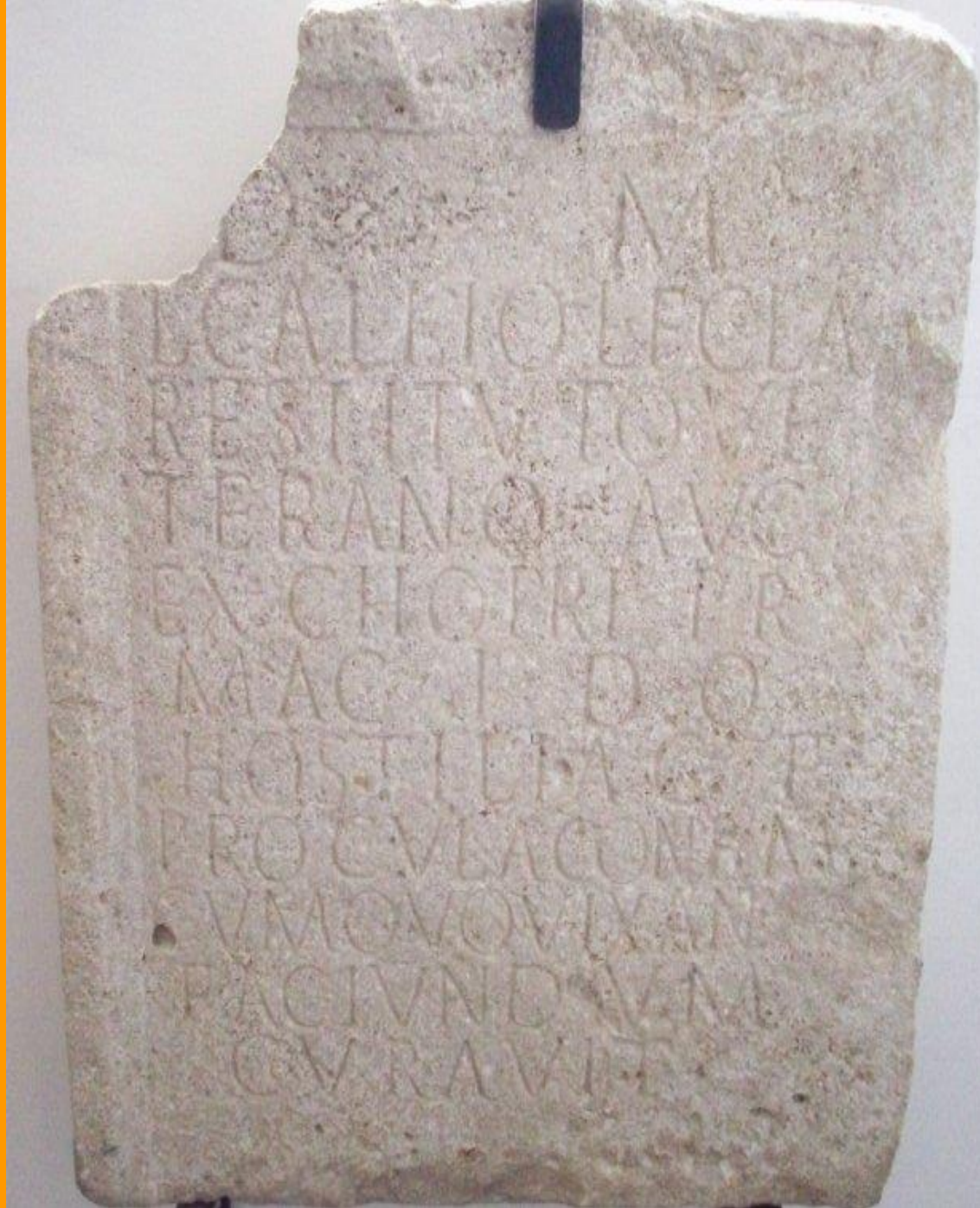
deliberativa

età repubblicana: *de vici sententia*

età repubblicana: *de vici sententia*

età imperiale: *vicani* attori
decreto *decurionum*

CIL IX 4120

CIL IX 3574

Lex aedis di Furfo, ll. 15-16

*(...) idque veicus Furf(ensis) mai(or) pars
FIFELTARES sei apsolvere volent sive
condemnare / liceto.*

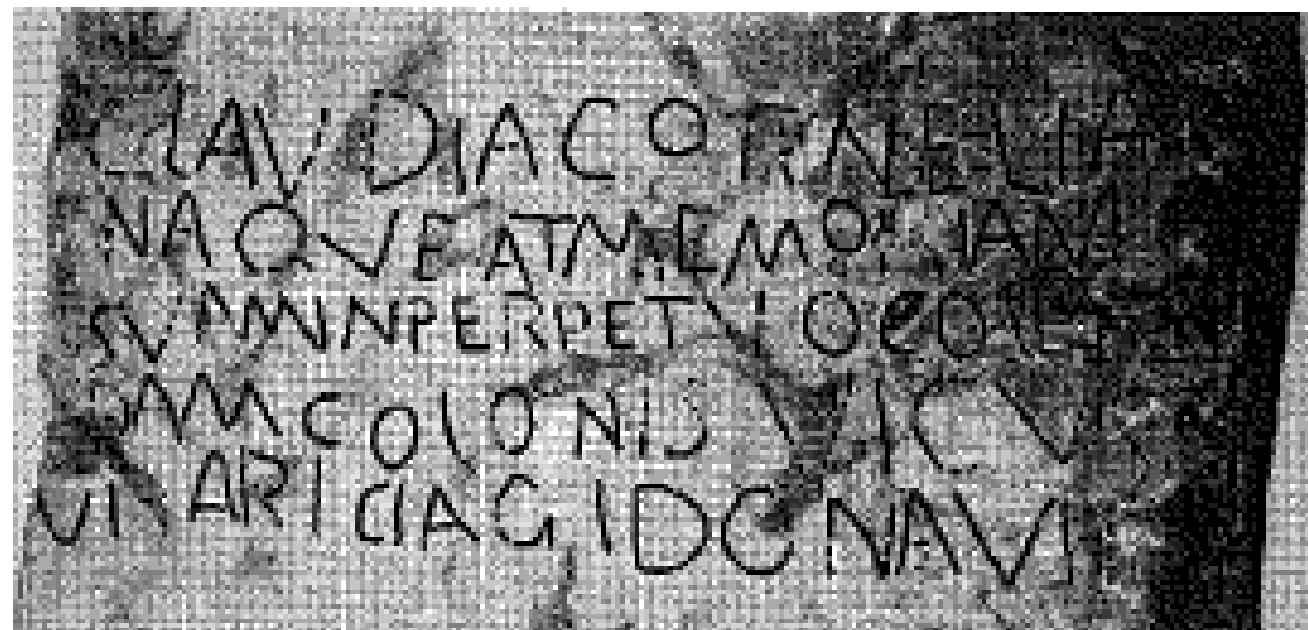
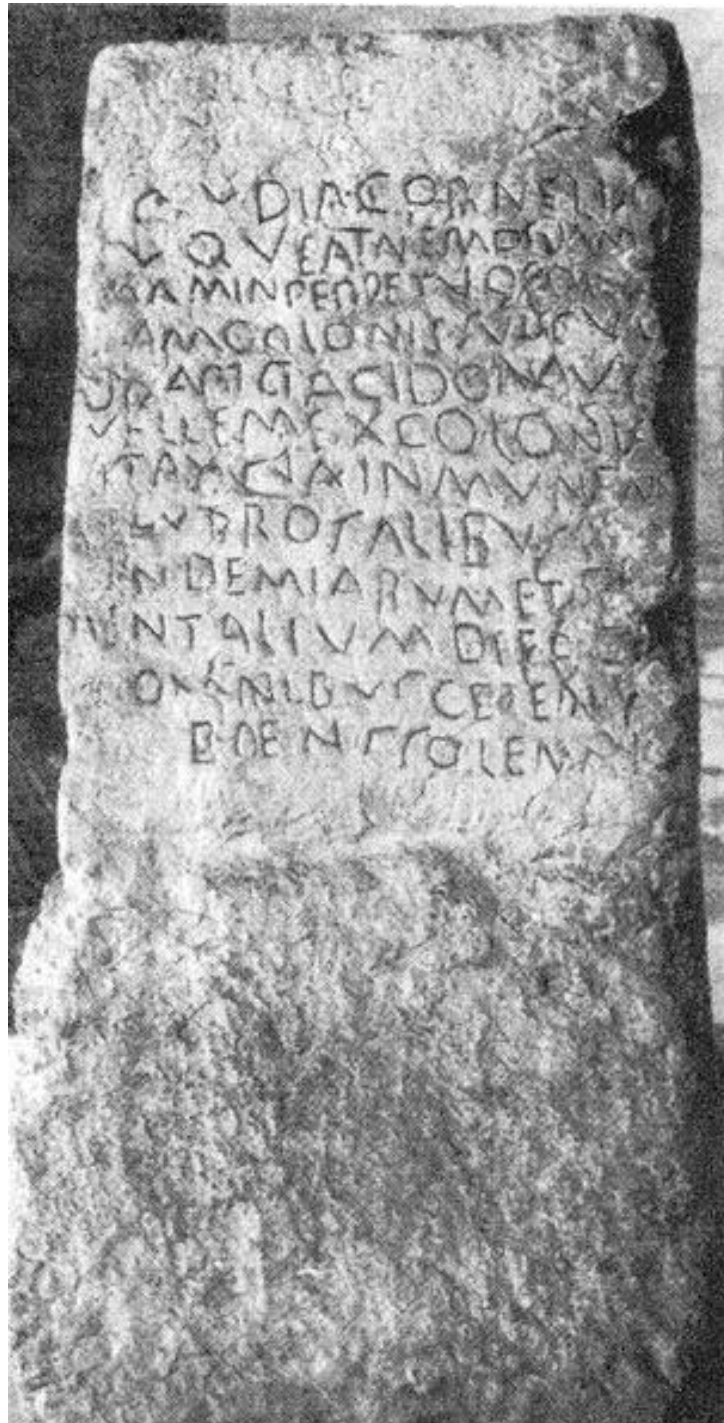
Fif(ificulani) e(t) Tares(uni)

LAIENVSIFOBABATIVSS... AEDEM DEDICAT
IOVIS LIBERI VRONE AD III DVSO VINGTILEIS EPISO... A GABINIO COSAENSE HVSA RE
COMVLATEIS OLEIS LEGIBVS ILLEIS REGIONIBVS SVT... XTREMAE VNDAE OVAE APID
FACTA HOVS OVEA DISERGOVTHOUEADLA MAID ESCALAS OVEA APID ET MV TVERDO
COLVMNAE STANT CITHRASCALAS ADAIDEM VER SVS STIPITES OVEA DISI MV SA BVI A
MENTA OVEA VTHI ANCI RES ARCIRE TEGERE DE VHEREDICIRE MANDARE FERRO OET
PROMOVERE FERRE HAS OVEA ESTO SEI OVO DAE MAEDEM DONVM DANVM DONVM MEDICANVM
QVE ERIT VTHI CLATO ET IVNVM DARE VBI VNI NVMDANVM MERITID PROFANVM ESTO VNDITTO
LOCATIO AEDILIS ESTO OVEA MOVOMOVIVICVSTVRIENSICERNI OVO DSEI NVN EA M REA
SINE SCILIRE SINE PIACVLE ALIS NEPOTES IO OVAE PEOVNIARICEPTA ERIT EA PEOVNIAMERE
CONDVCERE CARE DARE OVO IDIEMPIVM MELIVSHONESTIVS SEI PLICE TO OVAE PEOVNIADIAS
RES DATA ERIT PROFANA ESTO OVO D MNON ERIT FACTVM OVO DEMITVMERITAFRI AVARGENO
EA PEOVNIAD OVAE PEOVNIADIDTEA PIVM DATA ERIT OVO DEMPTVMERITIS REBVS EADEM
LEX ESTO QVA SEI SEI DEDICANVA SHI OVIHEIC SACRVM SVRVP VERITAFGIHSAVLTATIO ESTO
QVANTVOLTID OVI VHCVSIVREAN ARS MILITARES SEI APSOLVERI VOIENSIVE CONDI MNARE
LICE TO SEI OVI AD HVCHIMVARE MBEIVINA VECERIT OVI LIBI ROMV IOVIS GENIO PELLIS
CORIA FANEI SVNO

Varrone, de re rustica 1, 2, 23

- Sed ut neque lapidicinae neque harenariae ad agri culturam pertinent, sic figilinae. Neque ideo non in quo agro idoneae possunt esse non exercendae, atque ex iis capiendi fructus: ut etiam, si ager secundum viam et opportunus viatoribus locus, aedificandae tabernae devorsoriae, quae tamen, quamvis sint fructuosae, nihilo magis sunt agri culturae partes. Non enim, siquid propter agrum aut etiam in agro profectus domino, agri culturae acceptum referre debet, sed id modo quod ex satione terra sit natum ad fruendum.

Inscr.It. X, 5, 817=AE 2001, 1067=EDR090817

D(is) M(anibus).
[C]laudia Cornelia=
na que, at memoriam
suam in perpetuo cole[n=
5 *[d]am*¹¹⁵, *colonis vicus*
<vi> Ariciagi donavi[t]
vallem ex colonia
A(ugusta) Brixia immunem,
ita ut Rosalibus et
10 *Vindemiarum et [Pa]=*
rentalium diebus
omnibus cele=
brent(ur) vel celebrent solemnia.

1 omette *Inscr.It.* X.5.817; *D M* AE 1996, 728. 2 - - *dia* *Inscr.It.* X.5.817. 3-4 *n[a-/-]* *Inscr.It.* X.5.817. 4-5 *cole[---] / [---]am* *Inscr.It.* X.5.817; *co[r]/am* AE 1996, 728. 5 *fun[di]* *Inscr.It.* X.5.817; *vicus* AE 1996, 728. 6-10 *[---]aci don[---/-]* *lem ex colonis / [---]in mun[---] pro talibus* *Inscr.It.* X.5.817. 11 *rentalium dieb[us]* 12 *colen[---]* *Inscr.It.* X.5.817. 13 *celebrent* AE 2001, 1067.

AE 1978, 286=AE 1996, 513

*A(ulo) Virgio L(uci) f(ilio) Marso
prim(o) pil(o) leg(ionis) III Gallicae
iterum praef(ecto) castr(or)um Aegy(pti)
praef(ecto) fabr(um) tr(ibun) mil(itum) in praet(or)io
divi Aug(usti) et Ti(beri) Caesaris Aug(usti)
cohort(ium) XI et III praetoriar(um)
Illvir(o) quinq(uennali) delato hon=
ore ab dec(urionibus) et popul(o) in col(onia) Troad(ensium)
Aug(usta) et Marru(v)io testamento
dedit vicalibus Anninis imagin(es)
Caesarum argentias(!) quinque
et sestertia X milia
vicales Annini{s} honor(is)
causa.*

CIL V, 7261=ILS 6757

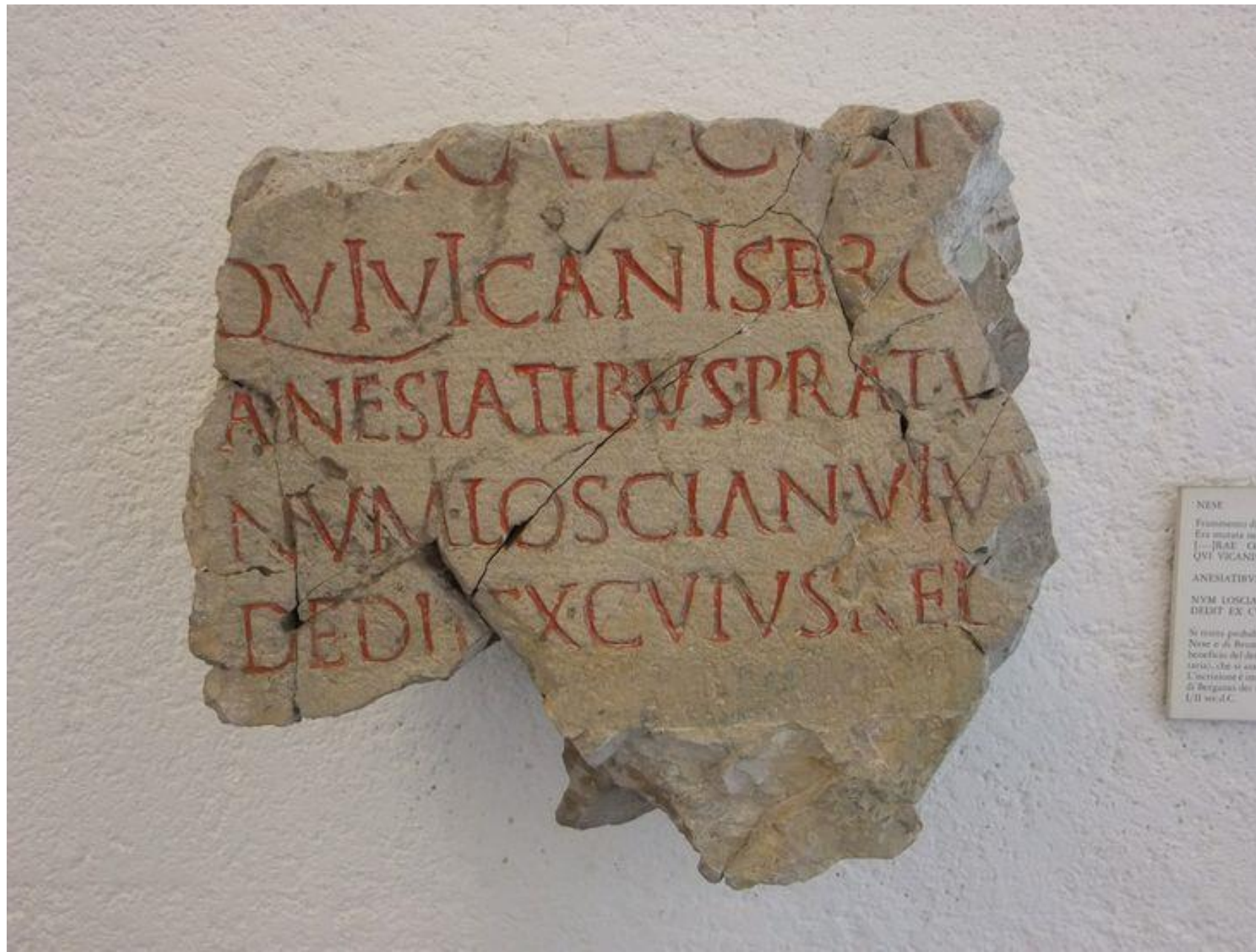
*Ti(berius) Iulius Vibi f(ilius)
Quadratus
vikanis Segusinis
posterisq(ue) eorum
testament(o) legavit.*

CIL V, 7450 =
Mennella, *SupplIt* 13, 1996, p. 239

CIL V, 5203=Vavassori, *SupplIt* 16, 1998, p. 339

CIL V, 5203=Vavassori, *SupplIt* 16, 1998, p. 339

CIL V

[s]urae Cor[---]

qui vicinis Bro[---]

Anesiatibus pratum

num Loscian vivu[s ---]

dedit ex cuius red[itu ---]

2: Bromanensibus ROTA

Vavassori

[P]raecon[i],

qui vicinis Bro[m]=

anesiatibus pratu[m u]=

5 num **Loscian(um)** vivu[s]

dedit, ex cuius red[itu]

CIL V, 7450=Mennella, SupplIt 13, 1996, p. 239

D(is) M(anibus).

M(arco) Sullio M(arci) f(ilio) Marcel=

*lo IIIIvir(o) a(edilicia) p(otestate), IIIIũ(ure) d(icundo), qũae(stori),
et Marciae Victoris fil(iae)*

Severae parentũb(us) piũssim(is),

M(arcus) Sullius Verus, IIIIvir, t(estamento) f(ieri) i(ussit),

quĩ et vicanis ladaĩnis

((sestertios)) CCCC legavit, ut de re=

ditu eorum quodquod

annis rosam ponant paren=

tibus et sibi.

CIL V, 5907=Sartori 1994, p. 82, S20

*Ursiliae Ingenuae quae vix(it)
ann(is) VIII m(ensibus) VI Ursilius Rufinus et
Domitia Severa parentes in cuius
mem(oriam) colend(am) deder(unt) iuvenae(bus?) Coro=
gennatib(us) ((sestertios)) CCCC ex quor(um) redditu
quodann(is) tempore Parentalior(um)
quam et rosae coronas ternas
ponerentur et profus(iones) suo quoq(ue)
anno fieri quod si iuvenae
non fecerint restituer(e) debeb(unt)
vicanis Corogennatibus et illi
id observabunt.*

CIL V, 5878=ILS 6735=Sartori 1994, p. 127 F15

*C(aio) Petronio Iu[du]c[us]
V[ir]u[m] sen[ati]o[n]i
Petronia Myrsile patrona
quae ((sestertios)) CCC leg[avit] possessorib[us]
vici Bardomag[i] i[n] herm[am]
tuend[am] et rosa quod annis
ornandam.*

AE 1934, 165

*[Decemlecti posse]sso[r]um Aq[uen]=
sium donaver(unt)
lucum cum sua vi=
nea vicinis Aquens(ibus) ad ludos
celebrand(os) pro
salute Imp(eratoris) Aug(usti)
Zmertuccius Ti/tianus p(atronus) v(ici) aram
d(e) s(uo) d(edit)*

Ep. Ulp. 24, 28

Civitatibus omnibus, quae sub imperio populi Romani sunt, legari potest: idque a divo Nerva introductum, postea a senatu, auctore Hadriano, diligentius constitutum est.

Dig. 30, 73, 1, Gaio 3 de legatis ad edict. praet.

Vicis legata perinde licere capere atque civitatibus rescripto imperatoris nostri significatur.

Dig. 33, 2, 16, Mod. 9 *resp.*

Legatum civitati relictum est, ut ex redditibus quotannis in ea civitate memoriae conservandae defuncti gratia spectaculum celebretur (...)

Dig. 33, 2, 17, Cerv. Scev. 3 *resp.*

Quidam praedia rei publicae legavit, de quorum redditu quotannis ludos edi voluit (...)

Dig. 50, 15, 3, Ulp. 2 *de cens.*

Personis quidem data immunitas cum persona extinguitur, rebus numquam extinguitur.

Dig. 50, 15, 4, 3, Ulp. 3 *de cens.*: *Quamquam in quibusdam beneficia personis data immunitatis cum persona extinguantur, tamen cum generaliter locis aut cum civitatibus immunitas <datur> sic data videtur, ut ad posteros transmittatur.*

Plinio, *Paneg.* 38, 2

Hactenus ille: parcus fortasse, quam decuit optimum principem, sed non parcus, quam optimum patrem, qui Optimum adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentissimi fecit, quod delibasse quaedam, seu potius demonstrasse contentus, largam ac prope intactam benefaciendi materiam filio reservavit. Statim ergo muneri eius liberalitas tua adstruxit, ut, quemadmodum in patris filius, sic in hereditate filii pater esset immunis, nec eodem momento, quo pater esse desisset, hoc quoque amitteret, quod fuisset.

P.Oxy. VIII, 1114=FIRA III², 63 (5-16)

*Marcus Aurelius Saras fa[ctus] gymnas[iarchus decurio civ]itat[i]s O[xyri]nchitarum(*)
filius Marci Aureli Diogenis q(ui) e(t) Hel[iodori facti euthe]n[ia]rchaē . . . [. . .] . . .[.]s . . . ae
civitatis Alexandrinorum prof[iteor- ca.9 -] filiabus me[i]s Aureliabus Stra-
tonice q(uae) e(t) Sosipatrae et Apolloniae [q(uae) e(t) Dieutis] h[er]editatem seu bonorum
posses-
sionem Aureliae Ap[o]lloniae filiae Marci Aurel[i] Apolloni Demetri q(ui) e(t) Psammi-
dis facti gymnasiarchi decurionis civitatis Oxyrinchitarum, matris eorum uxoris
autem suae, intestatae defunctae civitatae(*) Oxyrinchitarum prid(ie) non(as) Iul(ias)
q(uae) p(roximae(?)) f(uerunt)
hora diei tertia secundum testation[e]m de hac re factam cuius exemplum subieci,
eamque hereditatem esse ducena[ri]am et immunem a vicensima.
exemplum testationis.*

Cic., *fam.* 13.76.2 (anno incerto)

M. Cicero Illviris et decurionibus s. d.

Tantae mihi cum Q. Hippius causae necessitudinis sunt, ut nihil posset esse coniunctius, quam nos inter nos sumus; quod nisi ita esset, uterer mea consuetudine, ut vobis nulla in re molestus essem; etenim vos mihi optimi testes estis, quum mihi persuasum esset nihil esse, quod a vobis impetrare non possem, numquam me tamen gravem vobis esse voluisse. Vehementer igitur vos etiam atque etiam rogo, ut honoris mei causa liberalissime C. Valgium Hippianum tractetis remque cum eo conficiatis, ut, quam possessionem habet in agro Fregellano a vobis emptam, eam liberam et immunem habere possit: id si a vobis impetraro, summo me beneficio vestro affectum arbitrabor.

Plin., *Epist.* 7.18

C. Plinius Caninio suo s.

Deliberas mecum quemadmodum pecunia, quam municipibus nostris in epulum obtulisti, post te quoque salva sit. Honestam consultatio, non expedita sententia. Numeres rei publicae summam: verendum est ne dilabatur. Des agros: ut publici neglegentur. (2) Equidem nihil commodius invenio, quam quod ipse feci. Nam pro quingentis milibus nummum, quae in alimenta ingenuorum ingenuarumque promiseram, agrum ex meis longe pluris actori publico mancipavi; eundem vectigali imposito recepi, tricena milia annua daturus. (3) Per hoc enim et rei publicae sors in tuto nec reditus incertus, et ager ipse propter id quod vectigal large supercurrit, semper dominum a quo exerceatur inveniet. (4) Nec ignoro me plus aliquanto quam donasse videor erogavisse, cum pulcherrimi agri pretium necessitas vectigalis infregerit. (5) Sed oportet privatis utilitatibus publicas, mortalibus aeternas anteferre, multoque diligentius muneri suo consulere quam facultatibus. Vale.

Carriere senatorie ed equestri

Dig. 23, 2, 44 pr.-1, Paul. 1 *ad legem Iuliam et Papiam*

*Lege Iulia ita cavetur: «Qui **senator** est quiue **filius neposue ex filio proneposue ex filio nato cuius** eorum est erit, ne quis eorum sponsam uxoremue sciens dolo malo habeto **libertinam aut eam, quae ipsa cuiusue pater materue artem ludicram facit fecerit. Neue senatoris filia neptisue ex filio proneptisue ex nepote filio nato [nata] libertino eiue, qui ipse cuiusue pater materue artem ludicram facit fecerit, sponsa nuptaue sciens dolo malo esto neue quis eorum dolo malo sciens sponsam uxoremue eam habeto».*** Hoc capite prohibetur senator libertinam ducere eamue, cuius pater materue artem ludicram fecerit: item libertinus senatoris filiam ducere.

Suet., Aug. 37

Quoque plures partem administrandae rei p. caperent, nova officia excogitavit: curam operum publicorum, viarum, aquarum, alvei Tiberis, frumenti populo dividundi, praefecturam urbis, triumviratum legendi senatus et alterum recognoscendi turmas equitum, quotiensque opus esset.

Carriera senatoria

- Vigintivirato
- Tribunato di legione
- Magistrature
- Curatele (di rango pretorio; di rango consolare)
- (*legatus Augusti pro praetore; proconsul*)
- (*praefectura urbi*)

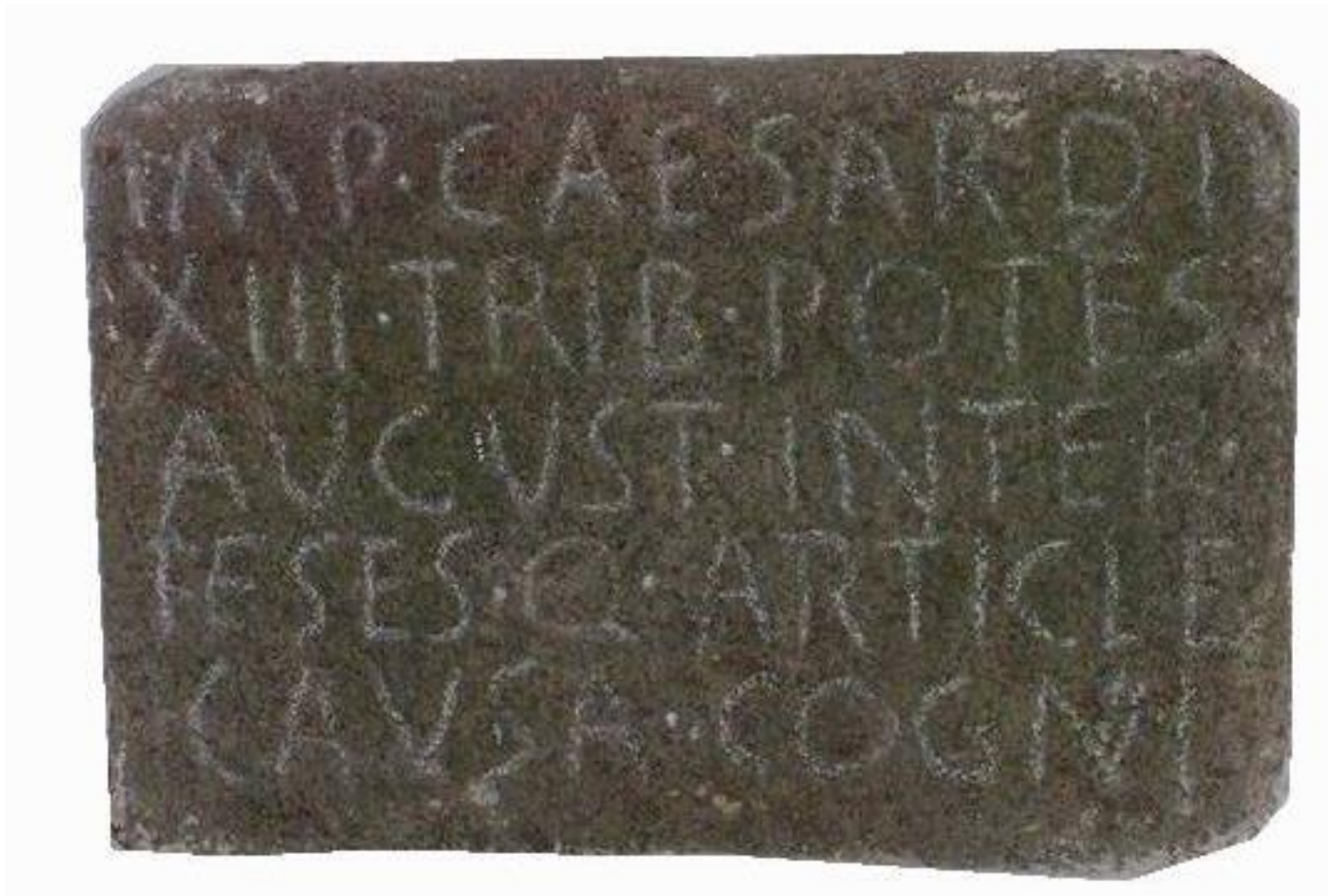
Aur. Vict., *Caes.* 33, 34

(...) primus ipse metu socordiae suae, ne imperium ad optimos nobilium transferretur, senatum militia vetuit et adire exercitum.

ERC I, 22

AE 1954, 88

CIL XIV, 3996

MVALERIOMFOVIRINA
QVADRATO XVVIRO
STIBIVDTRIBLATICI
LEGIIAVG SEVVIRO
EQVITVMRQ AVG
TRIBPLC ANDIDATO
PRAETORI VIIVIRO
EPVLONVM

PIR² V 186 (2015)

186 M. VALERIUS QVADRATVS. *Tituli: ad statuam sepulcralem pertinens, ut videtur, ad viam Tiburtinam rep. VI 1533 cf. add. p. 4710 = XIV 3996 (1); Mactaritanus VIII 11811 (2). Althiburitani 27772 (3). 27776 (4).*

M. Valerius Quadratus *t. 1. 2. 3 (suppl.). 4, M(arci) f(ilius) t. 1. 4, cf. t. 3, Quirina (tribu) t. 1. 4, cf. t. 2. Xvir stlitibus iudicandis, tribunus laticlavus legionis III Aug(ustae) Lambaesi tendentis t. 1. 2. 4, sevir equitum R(omanorum) t. 1, q(uaestor) Aug(usti) t. 1. 2; quaestor imp. Pii designatus t. 4, cf. t. 3; trib(unus) pl(ebis) candidatus, praetor, VIIvir epulonum t. 1.*

Oriundus est aut a Mactare, ubi eum honoraverunt municipes t. 2, aut a Althiburitano municipio vicino, ubi ut quaestor designatus a. 145 vel 150 imperatori Pio ob singularem in se indulgentiam posuit t. 4, cf. etiam t. 3. Praetura functus mortuus est, ut videtur, et sepultus ad viam Tiburtinam, si ad sepulcrum eius pertinet t. 1. Wa

– VAL(ERIVS) Q[VIN]TIANVS *vide VAL(ERIVS) O[PTA]TIANVS supra n. 155.*

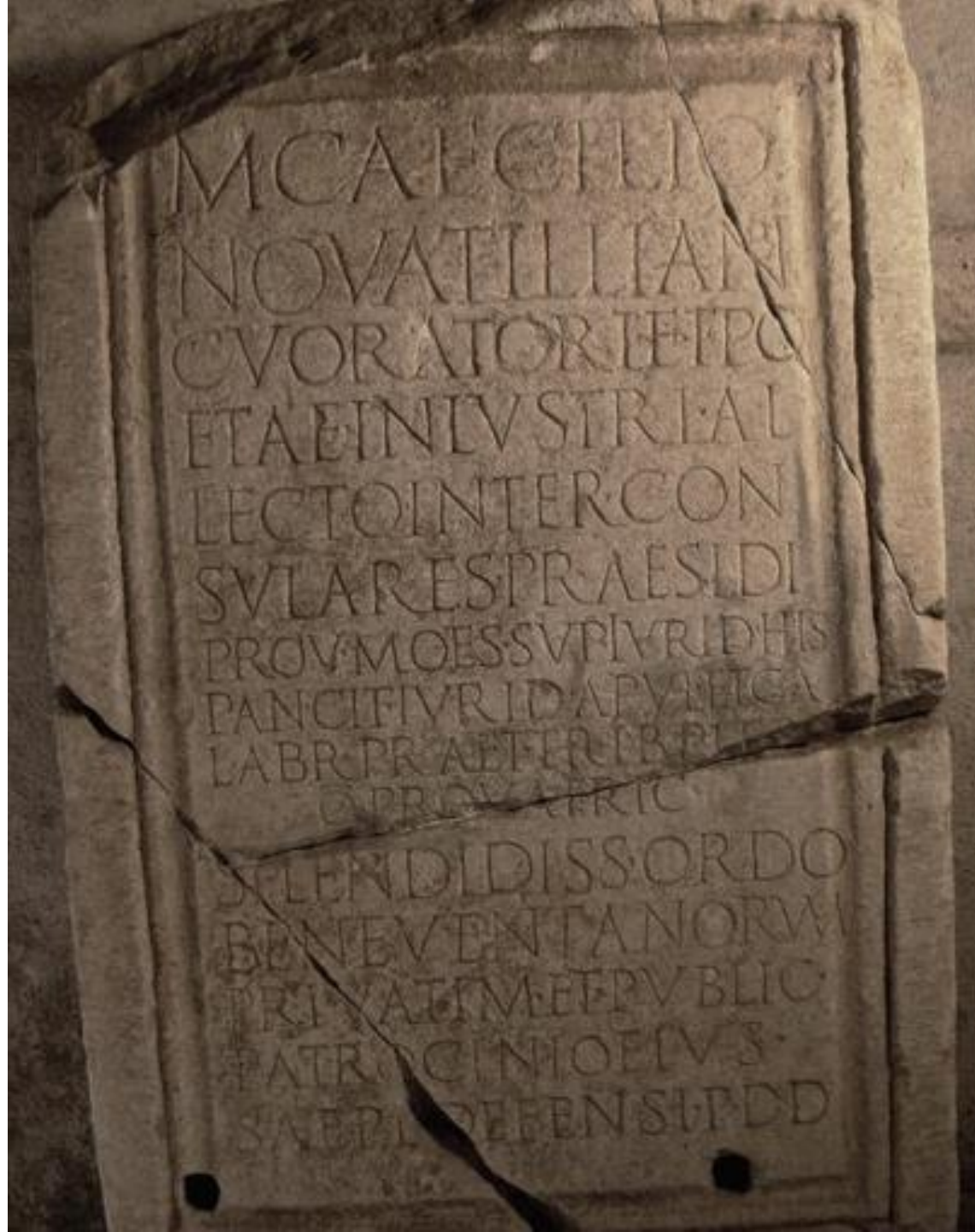
CIL XIV, 4242

P MANI O P F
CAL CO
VICINILLA
LELFR IO SEVERO IN IO
QVADRATO BASSO CO
PONTIF FLAMIN PRAET
QVAESTOR IDIVITRAIANI
PARTHIC TRIB MIL LEG
III SCYTHIC II VIR AAA
FF SALIO COLLINO CVRAT
FANI HERC VICT
N TROSIV SPATANN
CVMMANILIAE VTYCH
VXORE ET VIBIA VICINI
ET MANILIS
VOPISCIANO ET ATTICO III
SVIS

CIL IX, 1572

Suet., *Claud.* 25, 1

Equestris militias ita ordinavit, ut post cohortem alam, post alam tribunatum legionis daret; stipendiaque instituit et imaginariae militiae genus, quod vocatur «supra numerum», quo absentes et titulo tenus fungeretur.

Carriera equestre

- Tre milizie (prefettura di coorte; prefettura d'ala; tribunato di legione)
- Incarichi procuratori (*sexagenari, centenari, ducenari, trecenari*)
[Officia palatina (*a libellis, ab epistulis, a rationibus, a cognitionibus...*)]
- grandi prefetture (vigili; annonae; Egitto; pretorio)

Tacito, *Historiae* 1, 58

Vitellius ministeria principatus per liberos agi solita in equites Romanos disponit.

CIL XI, 5028=ILS 1447=EDR157689

Sex(to) Caesio Sex(ti) [f(ilio)]

Propertiano

flamini Ceriali

Romae, proc(uratori) imp(eratoris)

a patrim(onio) et heredit(atium)

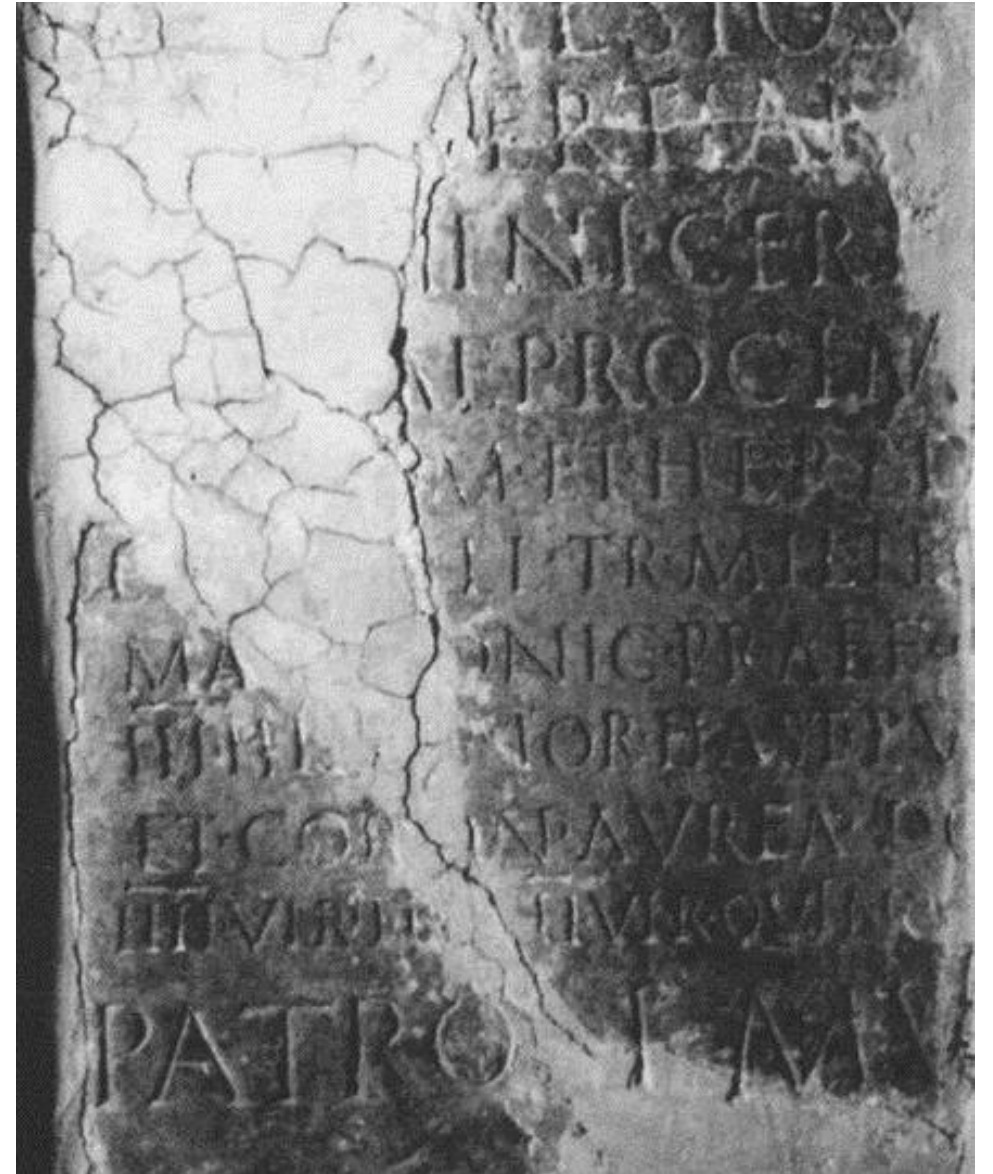
et a li[b]ell(is), tr(ibunus) mil(itum) leg(ionis) IIII

Macedonic(ae), praef(ecto) coh(ortis)

III His[pa]nor(um), hast(a) pura

et coron(a) aurea don(ato),

IIII vir(o) i(ure) d(icundo), IIII vir(o) quinq(uennali), pon(tifici),
patron(o) mun(icipi).

CIL X, 6569

SEX VARIO MARCELLO
 PROC AOVAR C PROC PROV BRITANNIAE PROCRATONIS
 TRIVAT CCC VICE PRAEF PR ET VRBI FVNCTO
 VERAE AERAR MILITARIS LEG LEG III AVG
 PRAESIDI PROVINCE NUMIDIAE
 NUMIDIAE ASSYRIAE BASSIANA C E CVM MILITIBUS
 MARTIO PATRIAE MANTISSIMO

CECΙΤΩ ΟΥΑΡΙΩ ΛΕΑΡΚΕΛΑΩ
 ΕΠΙΡΟΠΕΥCΑΝΤΙ ΥΔΑΡΩΝ ΕΠΙΡΟΠΕΥCΑΝΤΕ ΕΠΑΡΧΕΙΟΥ
 ΒΡΙΤΑΝΝΕΙΑC ΕΠΙΡΟΠΕΥCΑΝΤΟC ΑΠΤΡΕΙΒΑΤΗC ΑΠΙCΤΕΥ
 ΘΕΝΤΑΙ ΛΕΡΗΤΩΝ ΕΠΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΠΡΑΙΤΩΡΚΑΙΡ ΛΗC
 ΑΛΛΗΡΟΤΑΙΩΑΝΑΡΤΕΠΑΡΧΩC ΕΠΑΡΟΥCΤΡΑΤΙΩΤ ΚΟΥC
 ΗΓΕCΙΟΝΙC ΕΙΩΝΟC ΕΑΥΤΟΥC ΗΙCΑΡ ΑΝΤΕΠΑΡΧΕΙΟΝΟ ΑΔΙΑ
 ΙΟΝΙΑC ΟΙ ΛΙΙΑC ΒΑCΙΑΝΗC ΥΝΟΙCΙC ΕΚΝΟΙCΤΩ ΠΡΟC
 ΦΙΛΕCΤΑΤΩΑΝΑΡΤΙ ΚΑΙ ΓΑΥΚΥΤΑΤΩ ΠΑΤΡΙC

AE 2014, 446

